

J. L. GEROME
(1824-1904)

سه رنج!

ئەم کتیبە باسی میژووی سولتانه عوسمانییه کان دە کات که له سهردهمی حوکمرانیی ئەواندا چ غەدریک
له ئینسان و کورد کراوه، کهچی له گەل بلاو بوونهوهی کتیبە که داواکاری گشتیی هەریمی کوردستان
سکالا له سهەر نووسه ره کهی تو مـار ده کات و به تو مه تی بلاو کردنه وهی "ره سمی خیلاعی" و
"مه ترسی بو سهەر ئە منی قهومی کوردستان" داوای ده ستگیر کردنی ده کات، له کاتیکدا وینه کانی ناو ئەم
کتیبە تابلوی روژ هه لاتناسه کانه و وه ک به لگه خراوه ته روو.

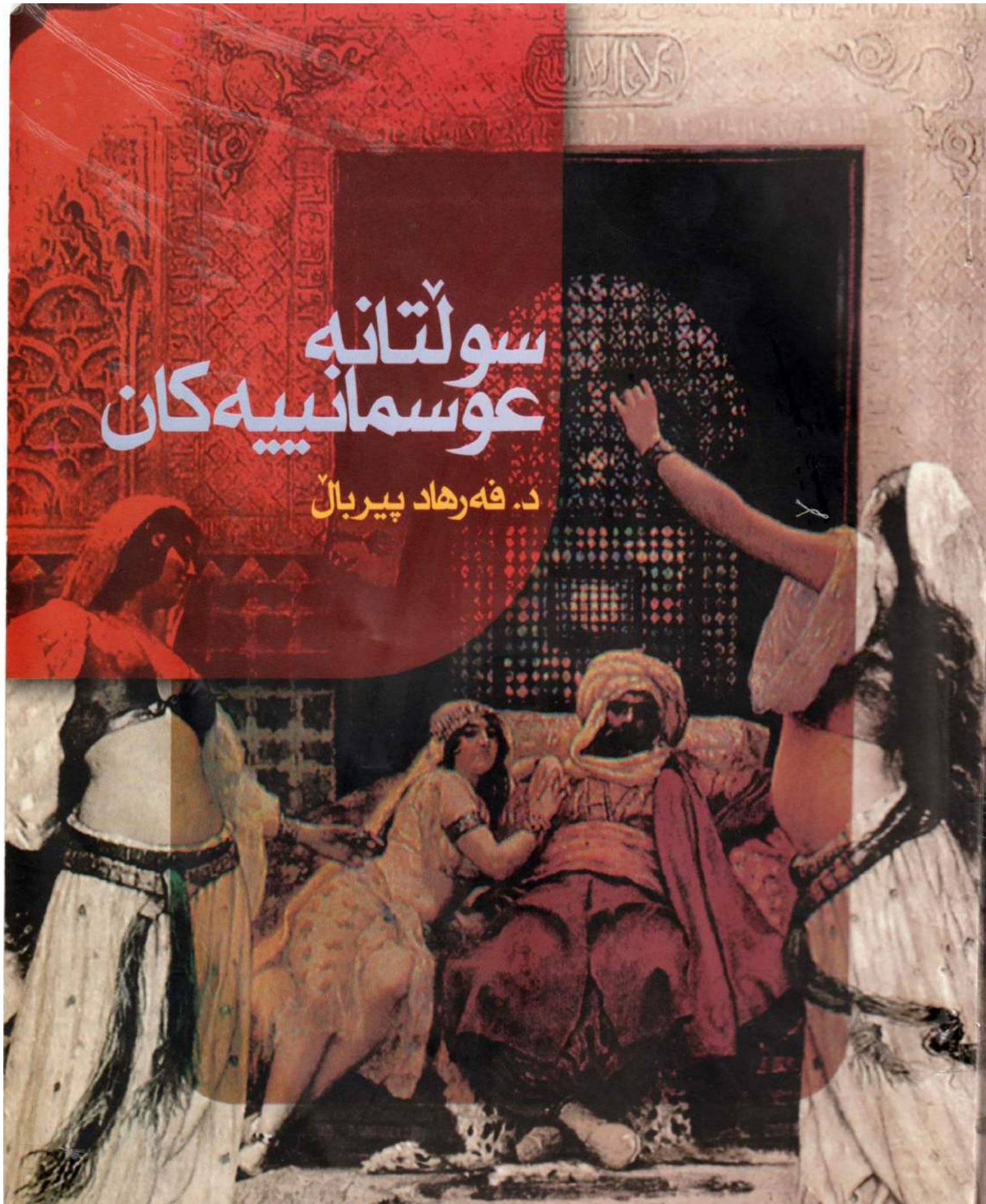
عوسمانی عطره کتیبه

٩٤٣/١١٨

23cm * 19cm

سوئتانه عوسمانییه کان

د. فہرہاد پیربال

سولتانه
عوسمانییه کان

رنگ

سولتانه
عوسمانییه کان

د. فخرهاد پیربال

سولتانه عوسمانییه‌کان

(سولتانه‌کانی ئیمپراتوریه‌تی عوسمانی)

نووسینی: د. فه‌هاد پیربال

دیزاینی به‌رگ و ژوره‌وه: ئاسق مامزاده

چاپخانه: ره‌نج

تیراژ: ۲۰۰۰

نرخ: ۵۰۰۰

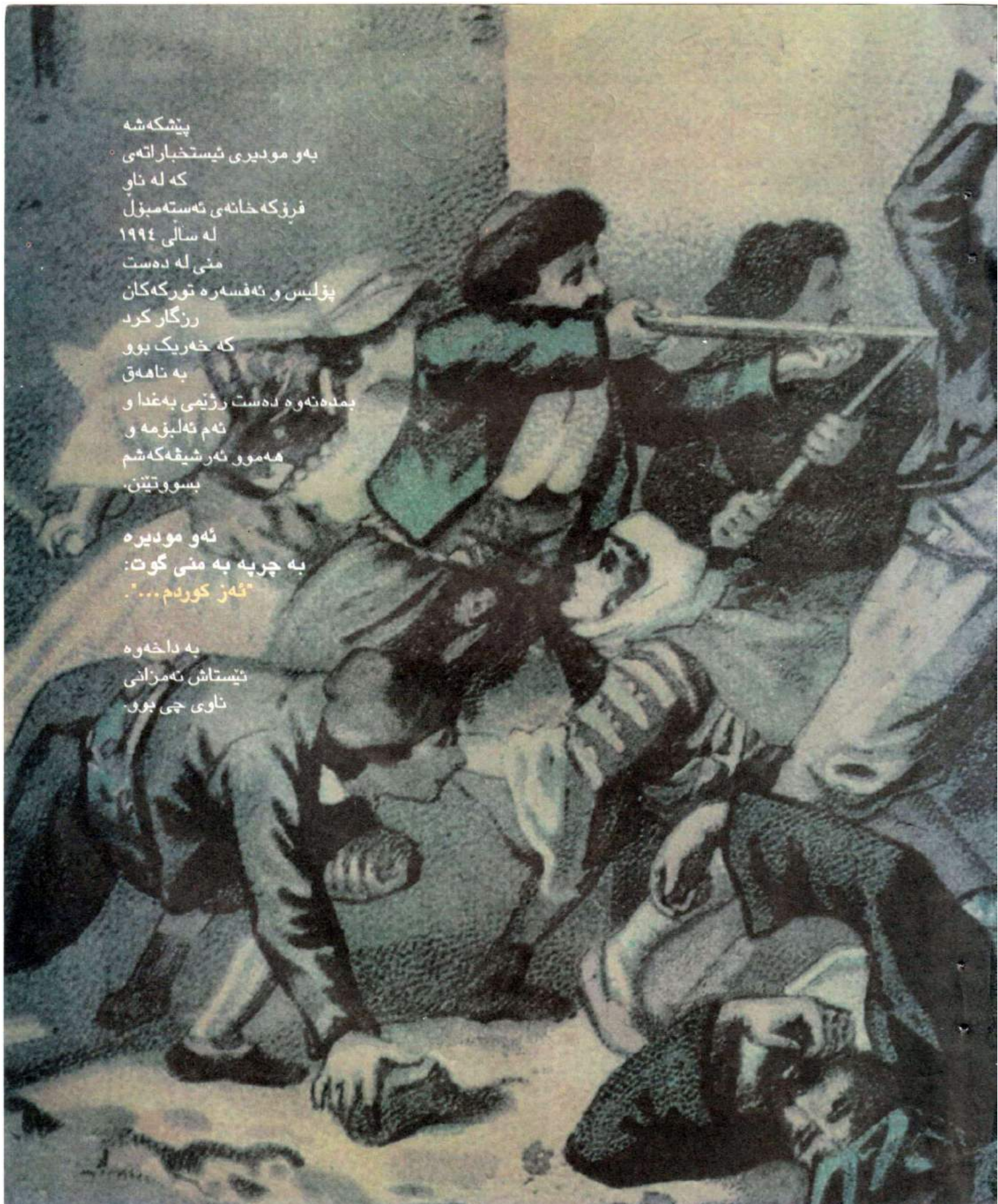
چاپی به‌که‌م: سلیمان‌ی ۲۰۰۷

سوپاسی کاک ئاسق مامزاده‌ی دیزاینه‌ری
ئهم گتیم ده‌که‌م،
چونکه جوانترین کتییی خۆم و
رازه‌ترین کتییی نا ئیستا له کوردستاندا
دیزاین کردوه. ئه‌مه‌تا.....

پیشکەشە
بە مودیری ئیستخباراتەیی
کە لە ناو
فرۆکەخانەیی ئەستەمبۆل
لە سالی ۱۹۹۴
منی لە دەست
پۆلیس و ئەفسەرە تورکەکان
رزگار کرد
کە خەریک بوو
بە ناھەق
بمەدەنەوہ دەست رژیمی بەغدا و
ئەم تەلبۆمە و
ھەموو ئەرشیقەکەشم
بسوتینن.

ئەو مودیرە
بە چرپە بە منی گوت:
"ئەز کۆردم...."

بە داخەوہ
ئێستاش ئەمرانی
ناوی چی بۆن

ئەم ئاۋ و غەرزەي ئېمە ھەمانە گەر زەرە بکرى
سولتان ئەبى بە كۆلكەش و شا بە سەپانمان

جەمدى

به‌رایی

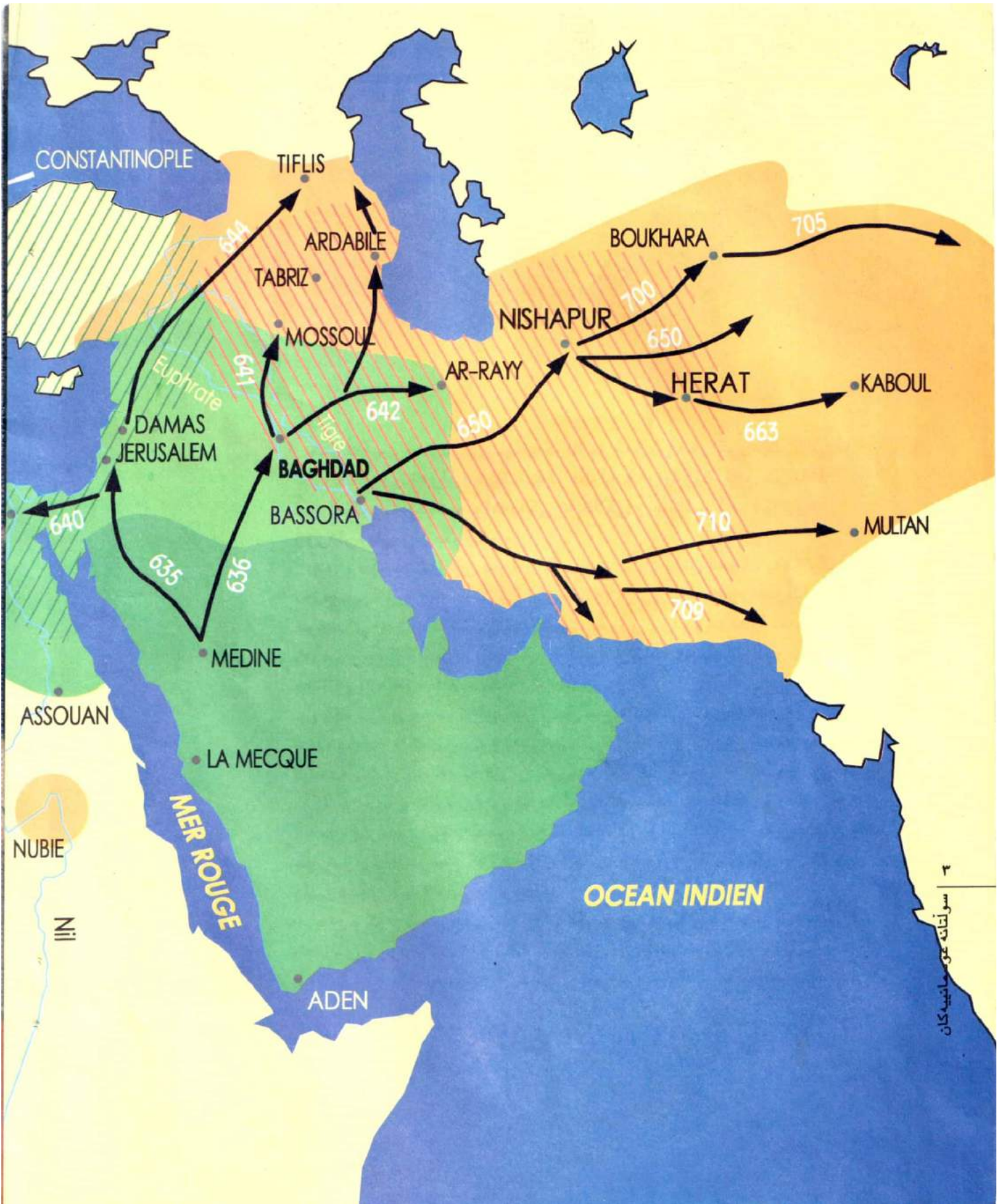
ئەم ئەلبوومەم بۆچی چاپ کرد؟ بۆ ئەوەی هەر کوردنیک کاتێ لە
خویندنه‌وه‌ی ته‌واو ده‌بیت، نه‌فره‌ت له‌ هەر یه‌کێک له‌م سولتانه
عوسمانییانه بکات و وانه‌یه‌کی ته‌خلاق‌ی و سیاسی له‌م میژوووه
زۆرداره‌یان وه‌ربگریت...

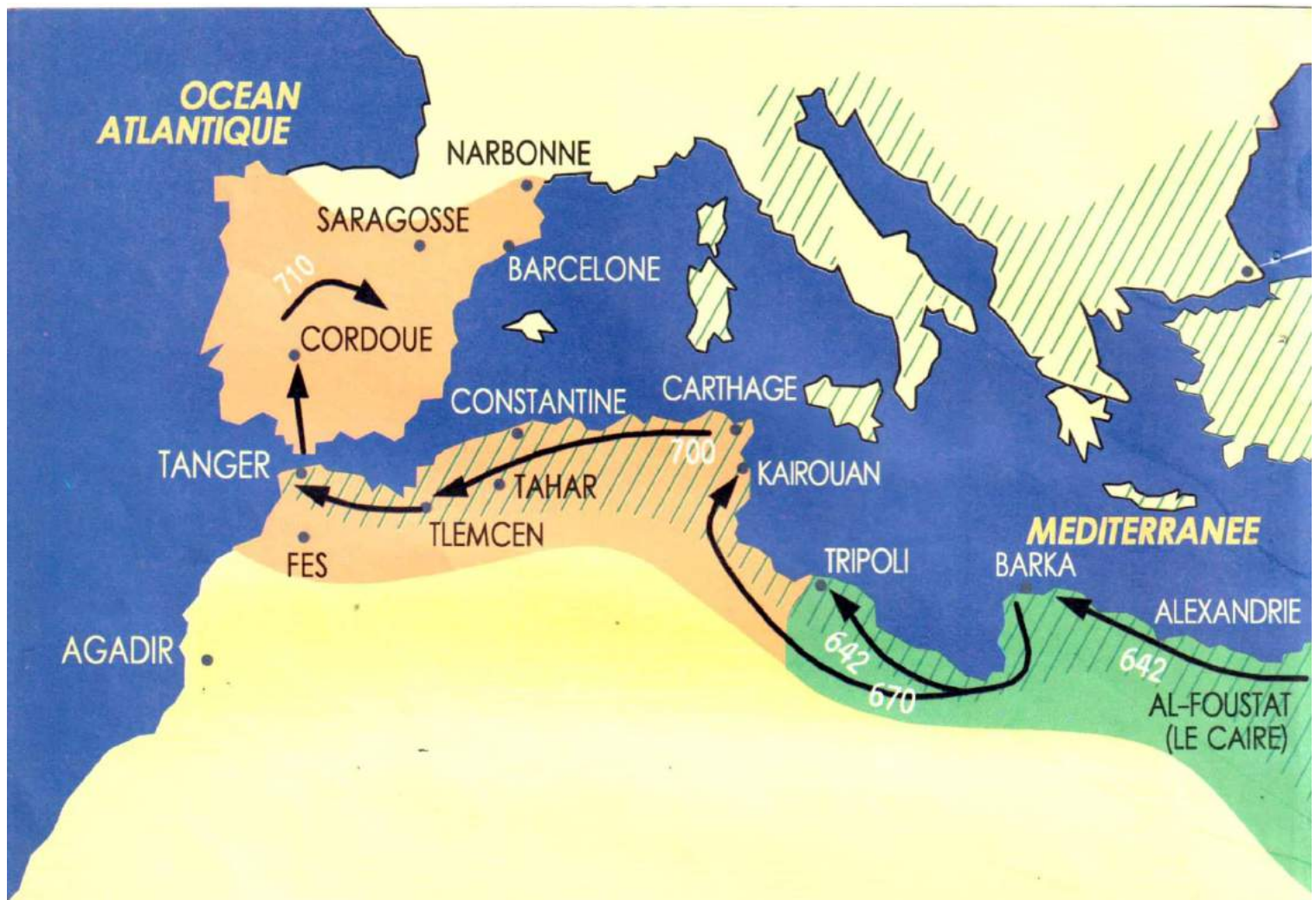
هه‌روه‌ها بۆ ئەوەی نه‌وه‌ی ئەم‌پو‌ری کورد پاش ده‌رک به‌مه‌ بکات که
نه‌ته‌وه‌ی کورد، به‌ درێژایی میژوو ته‌گه‌ر زولم و زۆری سولتانه‌کانی
عوسمانی و ته‌نانه‌ت ته‌تاتورکیشی قبوول کردووه، ئەوا له‌به‌ر خاتری
ئەوه‌ بووه‌ که‌ جاران وایزانیوه‌ ئەم سولتانه‌ عوسمانییانه - به
ته‌تاتورکیشه‌وه - خه‌لیفه‌ی ئیسلامن.

چونکه‌ کورد، به‌ درێژایی میژووی سولتانه‌کان - هه‌میشه‌ به‌وه
هه‌لخه‌له‌تاوه‌ که‌ ویستوویه‌تی ئیحترامی ئەم هاودینی و ئەم په‌یوه‌ندییه
ئیسلامیه‌ بگریت که‌ له‌ نێوان کورد و تورکدا هه‌بووه. ته‌گینا خۆ کورد
به‌رده‌وام باش زانیویه‌تی که‌ یه‌که‌ یه‌که‌ی ئەم سولتانه‌ زۆردارانه، هەر
هه‌موویان، بێ هیچ زیده‌پۆییه‌ک، له‌ تالان و کوشتارو سووتاندنی مالی
کورد و وێرانکردنی کوردستان زیاتر، هیچی دیکه‌یان بۆ نه‌ژداد و
باپیره‌کانی ئێمه‌ نه‌کردووه...

حه‌زم کرد ئەم ئەلبوومە چاپ بکەم: بۆ ئەوەی هه‌موو گه‌نجیکی
ئەم‌پو‌ری کوردستان ئەم قسه‌ جوانه‌ی میربه‌درخان پاشای بۆتان،
هه‌میشه‌ له‌ یاد بمی‌نیت‌ه‌وه، کاتێ له‌باره‌ی سولتانی عوسمانیه‌وه ده‌لێ:

"راسته، سولتان له من به‌هێزتره به‌لام من زۆر له‌ ئەو
شکۆمه‌ندتر و به‌شه‌ره‌فترم".

به ئیسلام کردنی روژهلالات

- تا کوچی دوايي پیغه مبه ۶۳۲
- ۱۲ سال پاشتر
- ۱۰۰ سال پاشتر
- ئیمپراتوریه تی ساسانی له سالی ۶۳۰
- ئیمپراتوریه تی بیزهنتی ۶۳۰

ROYAUME DE

من به سهرزه مینی بی تیمانه کاندای تیپه ریم، چه تدین شار و ته لارم بی. که چی که به ناو
مهمله که تی نیسلامدا تیپه ریم، له که لاره زیاتر هیچی نیم نه بی.

زیا پاشا

شاعیری گه زه بی عوسمانی (۱۸۸۰-۱۸۲۵)

سی و شهش سولتانی تیمپراتوریه تی عوسمانی، هه موویان له
یهک بنه ماله وه، بۆ ماوه بی زیاتر له ۸۰۰ سال، فرمانره وایه تی به شیکی گه زه وه
زیندووی دنیا یان کرد.
حه کایه ته که، له گه ل ناغایه کی تورکمانه وه دهستی پیکرد، به ناوی (عوسمان)، که
له سالی ۱۲۸۱ د له مهله بنده کانی ناسیای بچووک یان مهنگولیا وه، له گه ل
عه شیره ته ره وه بنده که بی، په ریبوو نه ده و روبه ری نهسته میو ل و له و بی له گوندیک
گیر سایو ونه وه.

عوسمانی سه روک بنه ماله، له سالی ۱۳۲۶ د هیزه کانی عه شیره ته کانی خوی
کو ده کاته وه و ده چی شاری (بوورسه) له دهست (بیزه تیپه کان) دهستی و
داگیری ده کات. نه مه یه که مین هیرش و یه که مین ههنگاوی گه شه کردنی دهسه لاتی
(عوسمان) بوو.

دوای مردنی عوسمان، ئورخانی کوربی، دهسه لاتی (بنه ماله بی عوسمانی)
دهگریته دهست و نهویش، له سهر سیاستی پاوانکاری باوکی، بهرده وام ده بی:
دهرده نیل و مه رمه ره دهگری. تا له سالی ۱۴۵۳ د، کانی سولتان محمه دی دووم
(فاتح) ده توانی نهسته میو لیش داگیر بکات، ئیتر به گرتنی نهسته میو ل، پایه و
تواناو دهسه لاتی بنه ماله بی عوسمانی، به ته و او ه تی دادمه زریت و ده بیته هیزو
مهترسییه ک بۆ سهر هه موو ناوچه کانی ناسیا و نه وروپا و باکووری نه فریقاش.

KHANAT DE LA HORDE D'OR

GÉORGIE

EMPIRE DE TRÉBIZONDE

Trébizonde

GRAND EMIRAT DE TAMERLAN

Alep

SULTANAT MAMELOUK

400km

یه که مین
گه شه سهند نه کانی
ئیمپراتوریه تی
عوسمانی
له سده ی
چوارده شه م دا

ئیمپراتوریه تی عوسمانی پیش ۱۳۰۰

گه شه سهندنی ئیمپراتوریه تی

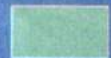

۱۳۰۰ ۱۳۶۲ ۱۳۸۹ ۱۴۰۲

ئیمپراتوریه تی بیزانسی

ئیمپراتوریه تی تهرا بزون

Venise

Gènes

ده وله ته لاتینییه کان

قویرس

فهرمانزه وایه تی سانت ژان

نه وانی تر

هه موو داگیر کردن و پاوانکارییه کانی
 دهسه لاتی عوسمانی، بیگومان، لهسه ر بنچینه ی
 زولم و زور و ویرانکردنی مالی خه لک و
 میلله تانی دیکه ی ناوچه که ده بیت.
 ئیبینی به تووته (ابن بطوطه) ی گه رالی مه غریبی،
 له و زه مانه دا به ویدا تپه ریوه و له
 سه قه نامه که پیدا گه واهیمان بق دعات و ده لئی:
 ئورخان سه د کۆشک و ته لاری جوانی له
 خه لکی بیده سه لاتی نه وی زهوت کرد بوو و
 خه لکی بنه ماله که ی خوی تی ناخنیبوون،
 ته نانهت که نیسه یه کیشی داگیر کردبوو و
 کردبووی به مزگهوت. سولتان مورادی
 یه که میش قه تلوعامیکی گه وره ی سر به کانی
 کوزوقوی کرد بق نه وه ی بتوانی پاشان به لقان
 داگیر بکات.
 که واته، سولتانه کانی ده وه لته ی عوسمانی، به م
 شیوه یه، لهسه ر داروپه ردوی میلله تانی تر،
 لهسه ر ئیسک و پرووسکی نه ته وه کانی تر، به
 زولم و زور و تالان و دزی و ویرانکاری
 وه حشیگه رانه بوو که توانییان هیدی هیدی
 به ره و داگیر کردنی خاکی کوردستان و
 نهرمه نستان و خاکی عه ره بیش هه نگاو
 هه لبتین!
 به دریزی میژوی دهسه لاتی عوسمانی له
 کوردستاندا، سولتانه کانی عوسمانی ته گه رچی
 توانیبتیشیان میره کورده کان له ناو بیهن و
 خه لکی کوردستان تالان بکه ن و شار و
 گونده کانیان بشسوتینن، به لام- به شاهیدی
 رۆژه لاتناس و گه راله نه ورووپیه کان-
 نه یانتوانیوه زمانی کوردی و رۆحی نه ته وه ی
 کورد له ناو بیهن.

له م باره یه وه، بولته نی نهرمه نی
 Bulletin Armenien که له ۳۰ مارس
 ۳۰، ته قریلی ۱۹۲۰ له پاریس
 ده چوه، ده لئی:

"رۆحی کورد پره له رقی و کینه
 ده ره ق به زه برونه نگی
 تورکه کان. ئه م رقی و کینه ش
 زور به ناشکرا له ناو لاوک و
 گۆرانیه فۆلکلورییه کانیا ندا
 ره نگی داوه ته وه و نیشانه ی
 جه نگی کانی نیوان تورک و
 کوردن.

ئه م گۆرانیا نه گالته به
 ترسنوکی تورکان ده که ن،
 نه وه نیشان دعات که
 تورک له راوه رووت و
 زه برونه نگی و تالانکردنی
 مالی خه لک زیاتر چه ز
 له هیچ شتیکی دیکه
 ناکه ن. لاوک و گۆرانیه
 کوردیه کان، به دکارییه کانی
 نه مرۆی تورکیا پیشان
 ده دن، دهسه لاتخوازی
 والیه کان، دزی و حیزی و
 پۆخله واته کانیا ن، به زور
 سه پاندنی باج و سه رانه کانیا ن...".

مهلیک تاووس
(هینالی سهرهکیی یهزیدییهکان)

له باره‌ی خۆراگریتی زمانی کوردیشه‌وه، هه‌مان سهرچاوه‌ی ئهرمه‌تی، ده‌لێ:
"ته‌نانه‌ت تا ئه‌مرۆش، له‌ کوردستاندا، زمانی تورکی به‌قه‌د زمانی چینی عه‌تیکه‌ و سه‌مه‌ره‌یه‌ بۆ
خه‌لکی ره‌شۆکی کورد. جوتیاره‌ کورده‌کان به‌ هه‌چ شێوه‌یه‌ک تورکی نازانن."
له‌باره‌ی زولمی عوسمانیه‌کان له‌ هه‌مبهر یه‌زیدییه‌ کورده‌کانیشه‌وه، ئه‌لفرید ژاکۆب له‌ کتیبی
Voyages en Asie, en Afrigue, له‌ 1853 دا ئاوها باسی خۆراگریی کورده‌ یه‌زیدییه‌کان ده‌کا:
"ئه‌م یه‌زیدییه‌نه‌ رقی دنیايان له‌ دیتی محهممه‌ده‌.

سولتانه‌ تورکه‌کان چه‌ند هه‌ولیان له‌گه‌لیان دا که بیانکه‌نه‌ موسلمان و بیانخه‌نه‌ ژێر کتیبی خۆیانه‌وه،
ته‌یانتوانی. ئه‌مه‌ش له‌ ئاکامدا شه‌رو شۆڕنکی خۆیناوی لی‌که‌وته‌وه".
بۆژه‌ه‌لاتناسی ئاوبراو له‌ لاپه‌ره‌ 192 ی سه‌فه‌رنامه‌که‌یدا باسی ئه‌و جه‌نگ و سه‌رکه‌وته‌نی
یه‌زیدییه‌کان ده‌کات که‌ چۆن له‌ پیتا و پاراستنی که‌رامه‌تی خۆیان بووبه‌رووی سولتان موزای
عوسمانی بوونه‌ته‌وه. ئه‌مه‌ش به‌ سه‌رۆکایه‌تی میری یه‌زیدییه‌کانی ئه‌و زه‌مانه‌ که‌ ناوی (موورگۆ)
بوو، له‌ ده‌وره‌یه‌ری شاری ئه‌زه‌رۆمدا. ئه‌م سولتانه‌ عوسمانیه‌ ئیمپریالیستانه‌، ته‌نی ئه‌زیه‌تی
کوردستانیانه‌ داوه‌ ته‌نی خاکی کوردیان داگیر نه‌کردوه‌، به‌لکو هه‌ر له‌گه‌ل دامه‌زراندنی هه‌ینی
بنه‌ماله‌که‌یانه‌وه، ده‌ستیان کرده‌ په‌لاماردانی هه‌موو راست و چه‌پنکی خۆیان: خاکی ئهرمه‌ن و دینی
ئاشوورییه‌کان و زمانی چه‌رکه‌سه‌کان و میژووی قیبتیه‌کان و ناسکایی نازه‌رییه‌کان و خۆراگری
بووسه‌کان و جوانیی مازه‌نده‌ران و گه‌یله‌ک و جوړجی و داغستان و.. ته‌نانه‌ت که‌رامه‌تی ئاوی نیل
و سه‌ویدییه‌کانیش.. هه‌موویان خسته‌ ژێر چه‌لمه‌ی چرنوکه‌ ئه‌ژدییه‌یه‌ خۆیناوییه‌کانی خۆیانه‌وه.
ئه‌مه‌ جگه‌ له‌وه‌ی، زۆریه‌ی ئه‌م سولتانه‌ عوسمانیه‌نه‌، به‌تایبه‌تی سولتان عبدالحمیدی دووه‌م و
عبدالمجیدی یه‌که‌م و سولتان ئه‌حمه‌دی یه‌که‌م به‌ شێوه‌یه‌کی درێندانه‌ و هه‌یتله‌ریانه‌ دژی تۆهره‌می
جووله‌که‌ بوون.

هر له و پوژوهه‌ی گه‌رووی دهرده‌نیل، له سه‌ده‌ی سیزده‌هه‌م دا، که‌وته ده‌ستیانه‌وه، په‌لاماریان دایه‌ خاک و خه‌لکی ته‌وروپاش:

هرچی ژنی یونانی هه‌بوو، هرچی که‌نیسه‌ی سربیا هه‌بوو، هرچی شاروچکه‌ی نه‌مسا هه‌بوو، هرچی شاری بولگاریا هه‌بوو، هرچی په‌یکه‌ری یونان هه‌بوو، هرچی کچی کوزوق هه‌بوو، هرچی مزگه‌وتی له‌لبانیا هه‌بوو، هرچی میژووی هه‌نگاریا هه‌بوو، هرچی بینای کریت هه‌بوو، هرچی که‌شخه‌یی قینیز هه‌بوو.. هه‌موویان به‌ تالان بردو سووتانديان و خوارديان. له‌ شیزله‌ندا، له‌ کتیبیکي نوژی لوسه‌ریبه‌کاندا، له‌ نوژی‌نیکا هاتووه‌و ده‌لی:

"ئه‌ی خوای گه‌وره، له‌ ده‌ست تیرۆری تورکه‌کان بمانپاریزه‌"

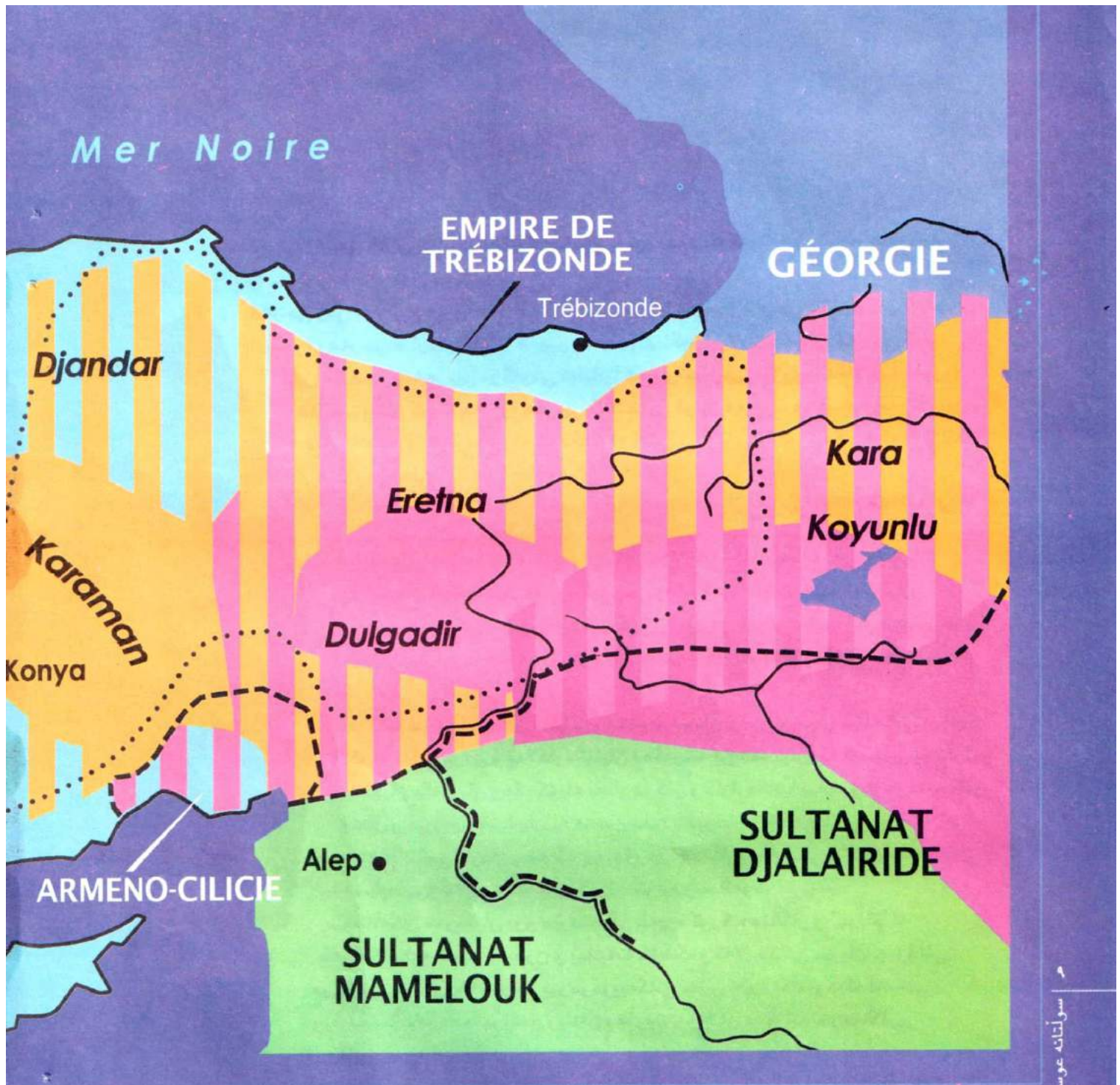
گه‌لیک جار شه‌م سولتانه‌ عوسمانییه‌نه، ته‌نانه‌ت له‌ ناو بنه‌ماله‌که‌ی خۆشیاندا په‌لاماریان ده‌دایه‌ شه‌ره‌ف و نامووسی په‌کتریش، ده‌یان جارو له‌ ده‌یان سه‌رده‌مدا باوک کورپی خۆی، کورباوکی خۆی، برا برای خۆی، مام برازای خۆی، ماموزا برازای خۆی.. سه‌ربریوه‌ یان له‌ سیداره‌ی داوه: له‌ پیناو ده‌سه‌لات و کورسی سولتانه‌تی!

سولتانه‌ عوسمانییه‌کان ته‌نی به‌وه نه‌ده‌وه‌ه‌ستان که‌ ژن و کچی میلیله‌تانی دیکه‌ی که‌ له‌ داگیر کردن و په‌لاماره‌کانیان ده‌که‌وته‌نه‌ بن ده‌ستیان، به‌ شه‌سیری بیانگرن و ته‌تکیان بکه‌ن یان وه‌ک کزیله‌ له‌ناو دوکان و بازاره‌کاندا بیانفرۆشته‌وه... به‌لکو مندال و میزدمندالانیشیان به‌ هه‌مان دهرده‌برد.

پوژوهه‌لاتناسی ناوداری هه‌نگاری، جوړجی هه‌نگاری، له‌ سالی ۱۴۳۸ دا، له‌ ته‌مه‌نی ۱۶ سالی‌دا بوو کاتی به‌ شه‌سیری گیراو خرایه‌ زیندانه‌وه.

سولتانه‌کان مه‌ره‌قیان بوو میزدمندالی غه‌یره‌ تورک، منالکار و "غولام" له‌ جه‌نگه‌کاندا به‌ شه‌سیری بگرن و بیانیه‌ته‌ کۆشک و ته‌لاره‌کانی خۆیان. جیوقانی مینا‌قینۆی ئیتالی، که‌ دوواتر بیره‌ وه‌ریبه‌کانی خۆی بلاوده‌کاته‌وه، له‌ ته‌مه‌نی دووازه‌ سالییه‌وه ده‌گیریت و زیندان ده‌کریت و پاشان ده‌کریته‌ خزمه‌تکاری ته‌لاره‌کان.

جیوقان ماریای ئیتالی له‌ پازده‌سالی‌دا هه‌مان به‌زمی به‌سه‌ر ئی. ده‌یان حه‌کایه‌تی دیکه‌ی له‌م بابه‌ته‌ له‌ میژووی ته‌ساره‌تی نووسه‌ره‌ ته‌وروپی و غه‌یره‌ ته‌وروپییه‌کان

- جورجيه‌كان و قهوقا سيه‌كان
- عه‌ره‌به‌كان
- توركمه‌نه‌كان

نەتەوہ پکانی
 ئەنادۆل
 لە
 سەدەئە
 سێزدەھەم
 و
 چوار دەھەم
 دا

	یۆنانییەکان		ئەرمەنییەکان
	بولگاریەکان		کوردەکان

جیوژان ماریای ئیتالی له پازدهسالییدا هه مان به زمی به سهر دئی. دهیان هه کایه تی دیکه ی له م بابته له میژووی ته ساره تی نووسه ره ته ورووی و غهیره ته ورووییه کان ته مرۆ بوونه ته سه رچاوه (چونکه دوای پزگار بوون و پاکردنیان، یادگارییهکانی خۆیان ده نووسییه وه). زێرنگه ری باقاری (یوهان شیلتبیرگر) له سالی ۱۳۹۶ ده گیریت و تا سالی ۱۴۲۷ واته نیوه ی ته مه نی خۆی زیاتر، له زیندانی عوسمانیه کاندای ده مینیتته وه... ته مرۆ کتیبه ناو داره که ی، به سه رچاوه یه ک داده نری له باره ی زولم و زوری سولتانه عوسمانیه کان.

له وه ده چی ره فتار و سیاسه تی درپندانه ی سولتانه کان به ناو ده مارهکانی هه موو والی و ته فسهریکدا ته نانه ت به ناو رۆحی هه موو ده سه لاتداریکی عوسمانیشدا رۆچوو بیت، بۆیه هه یج کتیبیک، هه یج سه فه نامه یه ک، هه یج یادداشتنامه یه ک خالی نیه له گه یزانه وه ی چه ندین هه کایه تی سه یرو سه مه ره له باره ی درپنده یی و کافری و زولمی تورک به رانه ر خه لکی غه یره تورک! فه یله سووفی ئینگلیزی، جۆن میلتن، ده لی: "ته گه ر ئینگلیزیک، هه رچی یاسایه کی ئینسانی و هه رچی ریسایه کی مه ده نی و هه رچی ته خلاقیکی دینی یه که له ده ستی داو هه یج ره چاوی ژبانی خه لک و نازادیی خه لکی نه کرد، ته وا ده بیته تورک و پنی ده لین تورک."

ههروه ها Thevenot له ۱۶۵۲ دا ده لی: "زۆربه ی خه لک برۆیان وایه که تورک هه موویان به ربه ری و بی ئیمان و فیلبازن."

به هه مان شیوه، گه رالی ناو داری ئیتالی، مارکو پۆلۆ، ئاوها وه سفی تورکان ده کا: "تورک عه ینه ن ئاژه ل ده ژین، میلله تیکی نه زان و جاهیلن". ج: فه ره نس، ب، ۲۱، ل ۶۹. ههروه ها هینری بینده ر، که گه رالینکی فه ره نسیه و له شه سه تهکانی سه ده ی نۆزده مدا هاتۆته تورکیای عوسمانی، له سه فه نامه که ی خۆیدا ده لی: "ته فسهره تورکهکان بۆ وه رگرتنی به خشیش تیم ده ئالین. به خشیشیکی باشیان ده ده می. ته مانه وادیاره هه رگیزبه وه رانه هاتوون ره فتاری وای پیاواته یان له گه ل کرابی. چونکه ته م تورکانه، که به سه فه ره له گه لت دین، چه ندی بیری لی بکه یته وه قرچۆک و پار هه پرستن... وه ک شه یسانی بیچاره وان."

واپئده چي زيا پاشا، مه به ستي له م
ويرانه ييه، ويرانه يي نه خلایي و رځ حيش
بيټ. ده لي:

**من به سهر زميني
بي نيمانه كاندا تپه ريم،
چهندين شار و ته لارم دي.
به لام کاتي
به ناو مهمله که تي نيسلامدا تپه ريم،
له که لاوه زياتر هيچي ديم نه دي.**

زيا پاشا شاعيري عوسمانی، ده سولاتی
سولتانه عوسمانییه کان "که به خوشيان
ده ليق نيسلام" به راورد ده کات به
ده سولاتی ژياندوست و مرؤقدوستی
نه وروپاييه کان "که پيشيان ده گوتري بي
نيمانه کان". هر چوني بي، نه شيعره ي
زيا پاشا جه وهري نه و جياوازييه قول
و سهره کيانه ده رده بري له نيوان
ديکاتاقوريه تي سولتانه عوسمانییه کان و
مرؤقدوستی سيسته می ديموکرات،
جه وهري جياوازييه کاتي نيوان خيرو
شهر، جوانی و ناشيريني، تيشک و
تاريکييه کان.

نمه تا، زيا پاشا
(۱۸۸۰-۱۸۲۵) که شاعيريکی
گه وهري تورکی عوسمانییه و
بق ماوهی حهوت سالان، خوی
له ده ست سولتان عه بدولعه زيز
شارد بؤوه و به په ناهه نده ي له
قه رهنسا ده ژيا، له شيعريکدا
وه سفي ويرانه يي و
کا و لکار ييه کاتي ژياني ناو
ولات له سهرده می
سولتانه کاندا ده کات و نه وه
ده رده بري که سولتانه
عوسمانییه کان له هه ژاري و
ويرانه يي و به دبه ختي زياتر
هيچي ديکه يان پيشکه ش به
(گه لي عوسمانی) نه کردوه.

بەرگری له خۆکردنی ئهرومه نییه کان له دهست زۆلمی سولتانه عوسمانییه کان

۱۲ ی تۆقه صهبری ۱۸۹۵

ئادام ئۇلئاريۇس

رۇھلاتناسىكى ئەلمانىيە كە چىرزكەكانى
مەرگەساتى كوردمان بە دەست
زەبروزەنگى عوسمانىيەكانەۋە بۇ دەگىرئىتەۋە.

ھىنرى بىندەر جەختى لەسەر دەستپىسى قوماندارە تۈركەكان دەكاتەۋە:
لە جوتيارىكى كورد، دەستەچلىكى نوئى كە بۇ جەژن دروستى كرىدبوو، دەكرم.
نيازم واپە لە بەغداۋە بىنئىرم بۇ فەرەنسا. بەلام بەداخەۋە لەلايەن كارمەندانى
گومركى تۈركەۋە دەدزىت.

له هه مووی سه یرتر ته وه یه، هه ندی له توندرو و
شوقینیسته تورکه کان، ئەم سولتانه عوسمانییانه،
به پیچه وانەیی دیدی (زیا پاشا)، به "پیرۆز" دەزانن
و وای لیک دەدەنەوه که "خەلافەتی عوسمانی"
خزمەتی ئۆممەتی ئیسلامی کردووه.
هەر بۆیەش پێیان وایه که د. عەبدوللا جەودەتی
کورد و د. ئیسحاق سکوتیی کوردو هه موو
دامەزرێنەرانی دیکه "ئیتیحاد تەرەقی" که له
۱۸۸۹/۵/۲۱ له پێتایو له ناوێردنی دەسه لاتی
عوسمانی هاتنه کایه وه (ههروه ها هه موو بزاقیکی
بزگار یخوازو ناسیونالیست و په رله مانخواز و
مه شرووته خواز که دژی ئیمپارتۆریه تی عوسمانی
سهریان هه لدا) هه موویان دروستکراوی
سه هیۆنیزم و دژی ئیسلامن! نه ته وه کانی یۆنان
عه رهب و ئهرمه ن و ته وانی دیکه، گوێیان نه دایه
ئەم به ندو باوه و هه موویان بۆ خۆیان له
ئیمپارتۆریه تی عوسمانی و له تورکیا
جودابوونه وه و ده ولەتی خۆیان دروست کردو

گه یشتنه ئازادی خۆیان، ته نیا نه ته وه ی کورد نه بی: ئەمه ش چونکه کورد، به پیچه وانەیی عه رهب
و ئهرمه ن، تا ئیستقانی، باوه ری به ئیسلامه تی
(خه لیفه ی) ئەسته مبول هه بوو، وا تیده گه یشت که
دلسۆزمانه وه ی کورد بۆ خه لیفه ی (سولتانی)
ئەسته مبول دلسۆزییه بۆ ئیسلام! به م شیوه یه،
کورد ده یان چار و له ده یان سه رده مدا، سه باره ت
به م دلسۆزییه ی خۆی بۆ خه لافه تی - سه لته نه تی
ئیسلام له ئەسته مبول، له لایه ن سولتانه کانه وه
به کار هێنراوه و له خسته براوه و له کۆتاییدا
ئازادی نه ته وه یی خۆی دۆراندووه. ئەمه ش نه ک
ته نیا له سه رده می سولتانه کاندا، به لکو له
سه رده می ئەتاتورک و تا سه رده می ئەمرۆش.
بولته نی ئهرمه نی Bulletin Armenien، سالی ۱۹۲۰
گه واهیی ئەم راستیه مان بۆ ده دات و ده لی:
"کوردەکان سه باره ت به سونتی بوونیان، به هانای
سولتان سه لیمی عوسمانی که و تنه و یارمه تیان دا

سولتان سەلیمی عوسمانی کەوتنە و یازمەتیان دا بو
 ئەوەی سەرکەوتنی بەغدا و دەست بەینی. ئیدریسی
 بەتلیسی، یەکیک لەو میرە کوردە بە توانایانەئێ ئەو
 سەردەمە، کاتی لە بەغدا گەراپەو، بە سولتان
 سەلیمی راگەیاند کە کوردەکان دەیانەوئێ لەگەڵ
 تورک ببن بە یەک. ئیدی بەسترا ئەوە بە تورکیا...
 کەواتە، ئاشکراپە، کورد تەنیا و تەنیا لەبەر خاتری
 دین و لەبەر خاتری ئیسلام بوون، ناچار بوو کە
 زۆلمی سولتانە عوسمانییانە قبوڵ بکات و خزمەتی
 ئەو خەلافەت و ئیمپراتۆریەت داگیر کەرەئێ
 عوسمانییەکان بکات: وایزایو ئەم سولتانە کەش و
 فشانە، کە بە خۆیان دەلێن خەلیفە و ئیسلام و
 سولتان، بەراستی شایستەئێ ریزو وەفاو مرۆیەتین!
 ئەگەر ئەم دین و ئەم ئیسلامەتیە لە تێوان کوردو
 ئەم سولتانە زۆدارانە تەبووایە، بیگومان، ئەوا
 دەمیک بوو کورد بە نازانی و دەولەتی سەر بەخۆی
 خۆی گەیشتیوو. بە لەم بارە یەو، لە چەند
 گەواھیدا ئینکی میژوویی ورد بینەو:

ژان باپتیست تافیرنیی Tavernier کە گەراییکی
 فەرەنسییەو لە ناوەرەستی سەدەئێ حەقدەمدا هاتۆتە
 کوردستانی ژێر دەستی عوسمانیەکان، دەلێ:
 "ئەم دوو دەسەلاتدارییەئێ عوسمانی و فارس،
 بەرژەو هندییان لەو دایە کە خاتری میرنشینی
 بەتلیس بگرن، چونکە ئەم میرنشینە کوردە ئەگەر
 بیهوئێ، زۆر بە ئاسانی دەتوانئێ ئەو ریزەو دابخات
 کە رێگای حەلب بە تەوریزەو یان رێگای تەوریز بە
 حەلبەو دەبەستیتەو".

ژان بابتیست تافیر نیی

رژژه لاتناسینکی فەرہ نسینیه
که چیرزکه کانی
مه رگه ساتی کوردمان به ده ست
زه پروژهنگی
عوسمانییه کانه وه بؤ ده گیزینه وه

ههروه ها ده لئی:

"سولتانی عوسمانی به رژه وه ندیی له پاشای فارس زیاتر له گهل میری به تلیس دا هه یه، هه ر بزیهش نه و زیاتر خاتری ده گرتی، چونکه میری به تلیس نه گه ر بیه وئی ری بداته پاشای فارس بیت شاری (وان) نابلووقه بدا، نه واه سه یاره ت به وهی که له و کاته دا ولاتی عوسمانی هه ر له ته وریزه وه تا شاری (وان) ده رگای به سه ردا ناوه لا ده گرتی، سولتانی عوسمانی زور به زه حمه ت ده توانی فریای خوی بکه ویت...".

که واته، زوری می و میرنشینه کورده کان چه کینکی ستراتیژی و هیزینکی گه وهی نه و تو یان هه بووه که پینانه وه به ناسانی بتوان خویان له دهستی نه م سولتانه ئیمپریالیستانه نازاد بکه ن و ده وله تینکی سه ر به خوی کوردی رابگه یه نن، به لام وه کو گوتمان وه فای کورد بؤ ئیسلام و ریزگرتتی کورد بؤ "خه لافه تی عوسمانی" هه میسه ده سه ره قوی کردوون.

تافیرینی، دیسانه وه، ده لئی:

"نه م میره کوردانه هه موویان وه ک جۆره پاشا و سولتانینکی تاییه تی وان، باکیان نه به سولتانی عوسمانی هه یه و نه به پاشای ئیران".

رژژه لاتناسینکی دیکه ی فەرہ نسایی، نه لقرید ژاکوب، له سالی ۱۸۵۳ دا، به م شیوه یه باسی هیزی کورد به رامبه ر نه م سولتانه عوسمانیانه ده کات:

"نه م میلله ته کورده، که به ته واه تی له ده ره وهی یازنه ی یاساکانی نه و ئیمپراتوریه تانه دان که ناسیا به رپوه ده یه ن، له ناو خویاندا ژیانینکی نازادو سه ربه خویان بؤ خویان پیکه یناوه. نه م میلله ته جه نگاوه ره که به راستی خوینینکی شکومه ندانه له ناو ده ماره کانیدا ده گه رتی، پیویستی ته نیا به وه هه یه که سه رکرده یه کی نازادینخواز و یاسادانه ر بؤ خوی په یدا

بکات: بؤ نه وهی بتوانی رژیمه کۆن و که وده نه کانی تورکیا و فارس سه رنه گون بکات، ههروه ها بؤ نه وهی - له وانه شه بتوانی - به یارمه تیی شارستانیه تی رۆژئاوا ده سه لاتینکی گه نجان و به هیز له ناوچه که دا دابمه زینینی".

که واته، سه باره ت به هه موو نه م هویانه یه، میر به درخان پاشای کورد، له سه ره تای سه ده ی تۆزده هه مدا، کاتی روویه رووی زولمی سولتانی عوسمانی داگیرکهری کوردستان ده بیتته وه، له باره یه وه، به وپه ری دلبندی و نازادیه وه ده لئی:

"راسته، سولتان له من به هیزتره به لام من زور له نه و شکومه ندتر و به شه ره فترم".

سولتانه گان

ئىستا كه طياره ههيه من له كه رم چى؟
من تازه له توركى قهيه و بئ هونهرم چى
چون تازه قهراموش دهكا كوردى عيراقى
زولم و سته مى تورك و جهفا و جهور و نىفاقى؟

عهلى كه مال باپير ناغا / ژ (۱۸) مى (ژيانه وه)

سولتان عوسمانی یه کهم

ناوی (عوسمان) بووه، که هر به ناوی شه ویشه وه بنه ماله ی عوسمانییه کان ده ناسریت و ناو له ئیمپراتوریه ته که ی داهاتووی، دهنریت (ئیمپراتوریه تی عوسمانی). له گوندی (سوکونت) له ناوچه ی (پتینه) له دایک بووه. کوری بچووکی سه روک عه شیره تیکی تورکمان بووه له (ترانسوخیانه) به ناوی (سوله یمان) که له ده رو به ری قه لات Kelay له (نهرمینیا) فرمانره وایه تی ده کرد. عوسمان له سالی ۱۲۸۷، له دوای باوکی خوی فرمانره وایه تی ده گریته ده ست. شه مش له کاتی لاوا بوونی ده سه لاتی سه لجووقیه کاتدا. ئیتر ده سه لاتی خوی تا ده ریای (مه رمه ره) دریز ده کاته وه و ورده ورده ده سه لاته که ی په ره ده ستینی. له ته مه نی ۷۹ سالیدا، دوای ۲۷ سال فرمانره وایی، له سالی ۱۳۲۶ دا کوچی دوایی ده کا.

ئورخان

کوری سولتان عوسمانی یه کهم بووه له ۱۳۲۶ دا ده سه لاتی ده گریته ده ست. سنوره کانی ده سه لاتی، به ره و ئاسیا فراوانتر ده کات و چه ند رینگه یه کیش بۆ په یوه ندیکردن به نه وروپاوه دادامه زرینی. سالی ۱۳۵۹ له چه سره ت مرینی کورینکی خوی به ناوی (سوله یمان) سه رده نیته وه.

ئو ئەفسەرى تورك

جەۋرى توركان چۆن لە بىر دەرئەچى؟
هەتك و تالان و پەت و سىدارەكەى...
ئەسىرى

مورانی یه کهم

دوهم کورپی (نورخان) بوو، له ۱۳۵۹ ده بیته سولتان. درنژه به سیاستی باوکی، (داگیر کردن و پاوان کردن) ده دات، به ره و ناسیا و به ره و ته و رو و پاش. له ۱۳۶۱ ناوچهی (ته ندرینوئل) له بقسنه و بولگاریا داگیر ده کات. هه روه ها له ۱۳۸۹ شهر له گه ل سربه کانی کوزوقوش ده کا له پیناو داگیر کردنی ولاته که یان.

بایه زیدی یه کهم

کورپی مورانی یه کهمه، نازناوی (یلدرم) ی دراو هتی که به تورکی واته (برووسکه) شه مهش له بهر خیرایی و گورجی و گؤلی کاره کانی له کاتی داگیر کردندا.

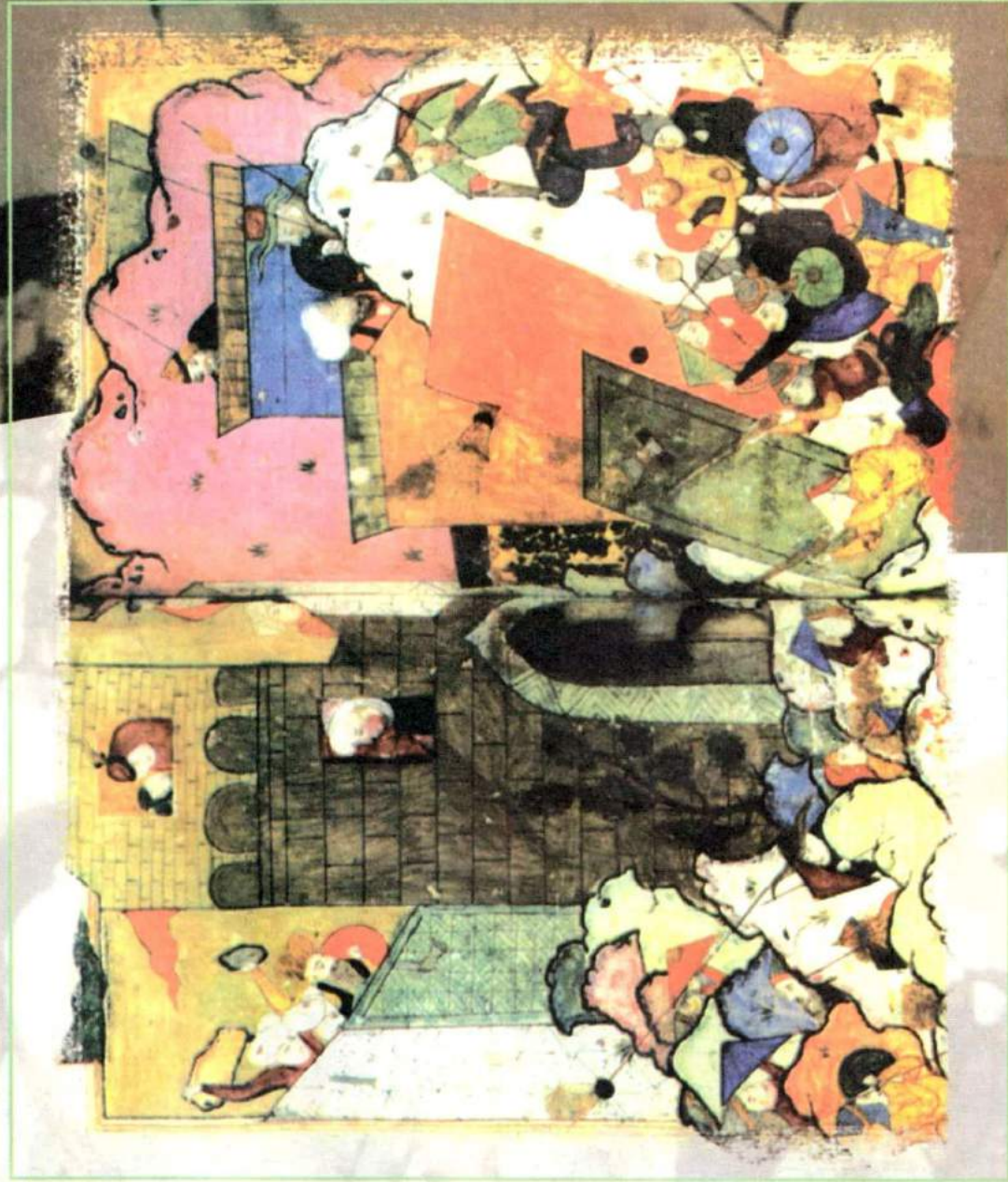
بایه زیدی یه کهم بوو که توانی بولگاریا و مه که دنویا به ته و او هتی داگیر بکات. له هه مان کاتیشدا له بهری ناسیادا بهرگری له سنوره کانی خوی ده کرد دژی هیرشه کانی تهیموری له نگ که له شه نقره نزیک بیقوه و له سالی ۱۴۰۲ دا له جهنگدا بوون. ناوبراو له ۱۴۰۳ له لایه ن تهیموری له ننگه وه به ته سیر گیراو کوزرا.

محمه لئی یه کهم

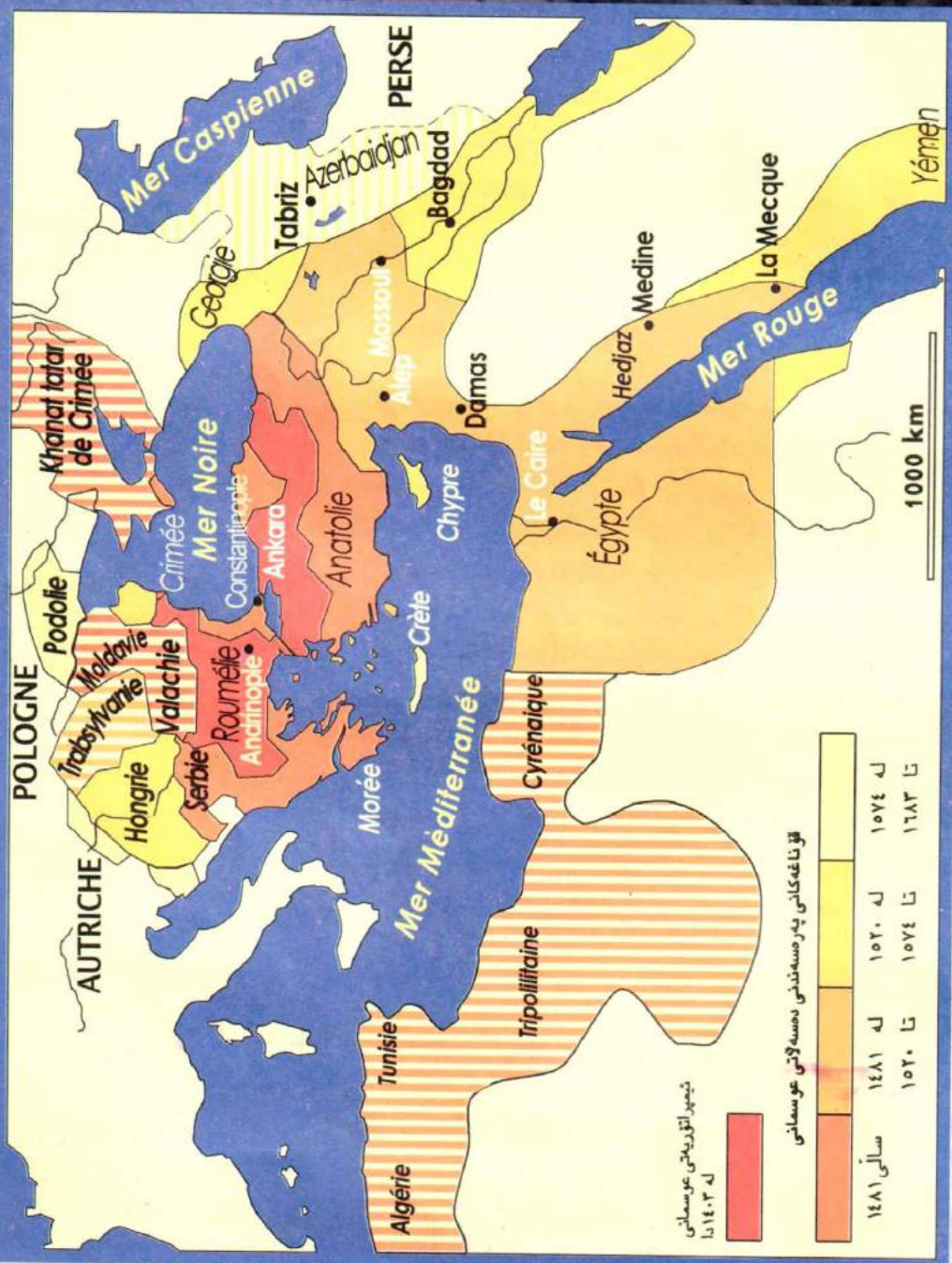
محمه لئی یه کهم له ۱۴۰۳ به ملاوه ده سه لاتی گرت ه دست. له توله ی بایه زیدی یه کهمی باوکی خوی که به دهستی (تهیمور له نگ) له شه نقره کوزرابوو، ویستی به گز تهیمور له نگ دا بچیتته وه و پاریزگاریی سنوره کانی ده سه لاتی عوسمانی بکات له بهری ناسیادا. له ماوه ی ۱۴۰۶-۱۴۱۳ له گه ل براکانی خوی، له کنیشه و شهر دابوو له سه ر ده سه لات. له سالی ۱۴۲۱ کؤچی دووایی کرد. هه ر گه نچیکی تورک کچی له چهر که سیبه کان خواستبا، شه م پاره و مالی ده داننی.

داگیرکردنی قه‌لای به‌تلیس له لایه‌ن ئاققویونلو‌ه‌کان

بلاویونو نهومی دمه لاتی عوسمانی له ۱۴۰۳ یو ۱۷۸۳

وه بیرم دئی سلیمانی که دارو لمولکی بابان بوو نه مه حکومو عه جهم نه سو خره کیشی ئالی عوسمان بوو

شیخ ره زای تاله باتی

مورانی نووهم

له ۱۴۲۱ فەرمانرہ وایه تی گرتہ دەست. جہنگەکانی نژی کۆزقۆی پراگرت. شوورە یەکی بە دەوری ئەستەمبۆلدا دروست کرد. دەسلاتی خۆیشی دایە دەست کورەکە ی خۆی بە ناوی (محەمەد). له ۱۴۵۱ کۆچی دوایی کرد.

محەمەدی نووهم

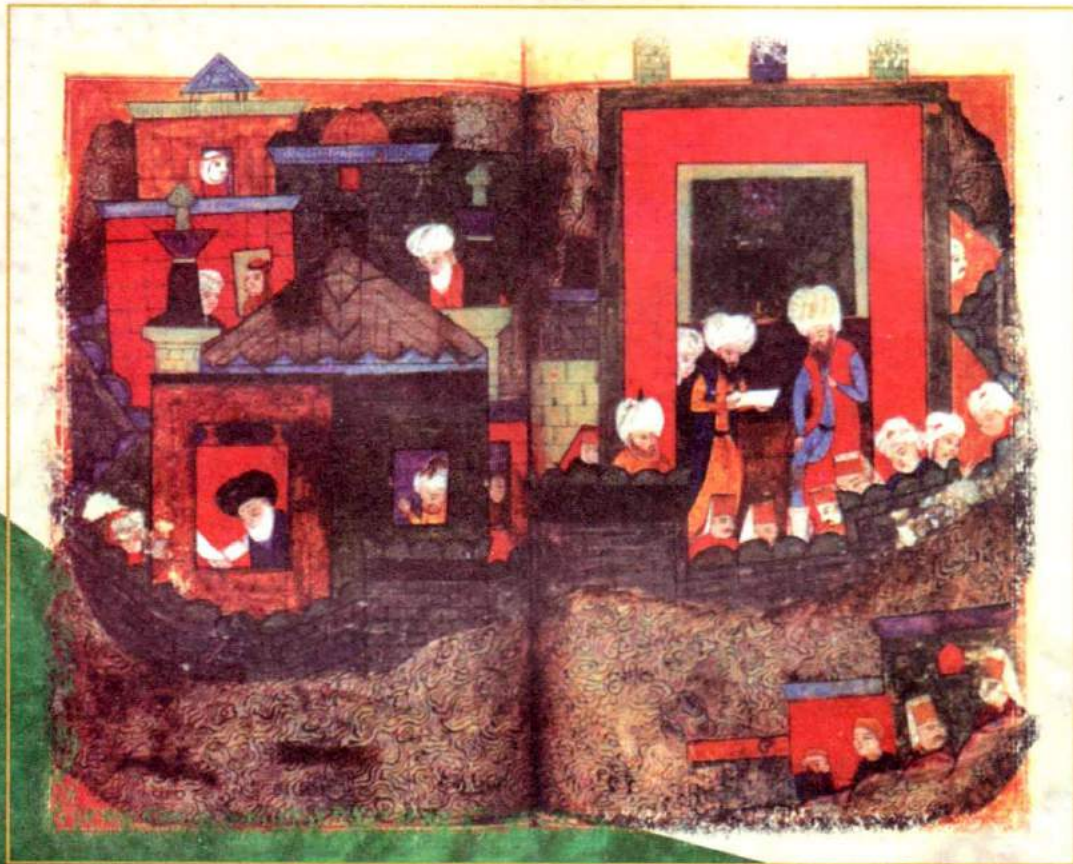
نازناوی (فاتح) بوو. سی سال فەرمانرہ وای بوو. له سالی ۱۴۵۱ دا دەسلاتی گرتە دەست. یەکیک بوو له سولتانە ناودارەکانی دەولەتی عوسمانی له بەستینی داگیر کردندا. ئەستەمبۆلی سەرتاسەر کۆنترۆل کرد، بە چەند دەولەتۆکە یەکی یۆنانیشە وە، ھەر وەھا ئەلمانیشی داگیر کرد، لە گەل سربیا و میرنشینی (کارامان). زمانی یۆنانی دەزانی. تاقە سولتانیک بوو کە زمانی ئەو پوپایی بزانی له ۱۴۸۰ دەسلاتی گەیشتە (ئۆترانت) و لیوارەکانی ئیتالیا. بەلام نەیتوانی ئیتالیا داگیر بکات چونکە له ۱۴۸۱ وە فاتی کرد و ناکۆکی و شەرکەوتە نیوان کورەکانی خۆی له پیتا و دەسلاتی باوکیان. ئەم سولتان محەمەد فاتیحە بوو کە ناوی (قوستەنتینیە) ی گۆری بۆ (ئیسلام بۆل) کە پاشان بوو (ئیستامبۆل).

بایەزیدی نووهم

له ۱۴۸۱ دەسلاتی گرتە دەست. ھەندی ناوچە ی یۆنانی داگیر کرد، بەلام نەیتوانی میسر بگری. زۆر حەزی له ئەدەبیات و ھونەر بوو، بۆ خۆیشی شیعی دەنووسی. ئەمرۆ بازاینکی رۆشنبیری و پرلە ئەرشیف و کتیبخانە و ھونەر له ئەستەمبۆل بە ناوی ئەو تاوئراوە.

مهجلیسی سولتان محممهدی فاتح

(محممهدی دووهم)

شهبابه ددین مهلا گورانی که شیخولئیسلامی کوردان بوو
 له سهر داوای سولتان مورانی دووهم له ۱۴۴۱ له کوردستانه وه
 دپته مه ره سهکانی شاری بوورسا، ئینجا نه م زانا کورده ناو داره
 (مهلا گورانی) ده بیته مامق ستای سولتان محممهدی فاتح.

شەپى چالدېران ۱۵۱۴

لەو شەهەدا عوسمانىيەكان كوردستان دابەش دەكەن.

سهلیمی یه کهم

له ۱۵۱۲ دهسه لاتی گرته دهست نازناوی (توندوتیژ) یان پئی به خشیبوو، چونکه ته نانهت براکانی خۆیشی له ناو بردبوو. له ۱۵۱۶-۱۵۱۷ شهڕی له گه‌ل (ولاتی فارس) و (سووریا) و (میسر) کرد و به شیک له ولاته کانیانی داگیر کرد. شهیدای ته ده بیات بوو: دیوانه شیعیکی به زمانی فارسی ئی به چی ماوه. له ۱۵۲۵ کۆچی دووایی کرد.

له سه رده می ته م سولتان سه لیمی یه که مه دا بووه، له سالی ۱۵۱۴ دا، شهڕی چال دیزان له گه‌ل سه فه و یه کانی ئیران ده قه ومی و کوردستان دوو له ت ده که ن. هه ر به فه رمانی ته ویش بوو که میرنشینه کانی (نازیزان) و (حه سه نکیف) و (شیروان) پوو خیندران و خه لکه که یشی تالان کران. دوژمنی سه سه ختی کوردان بوو. بۆ یه که مین جار ته رزه ی به سه ر بته ماله ی خۆیدا دابه ش کرد.

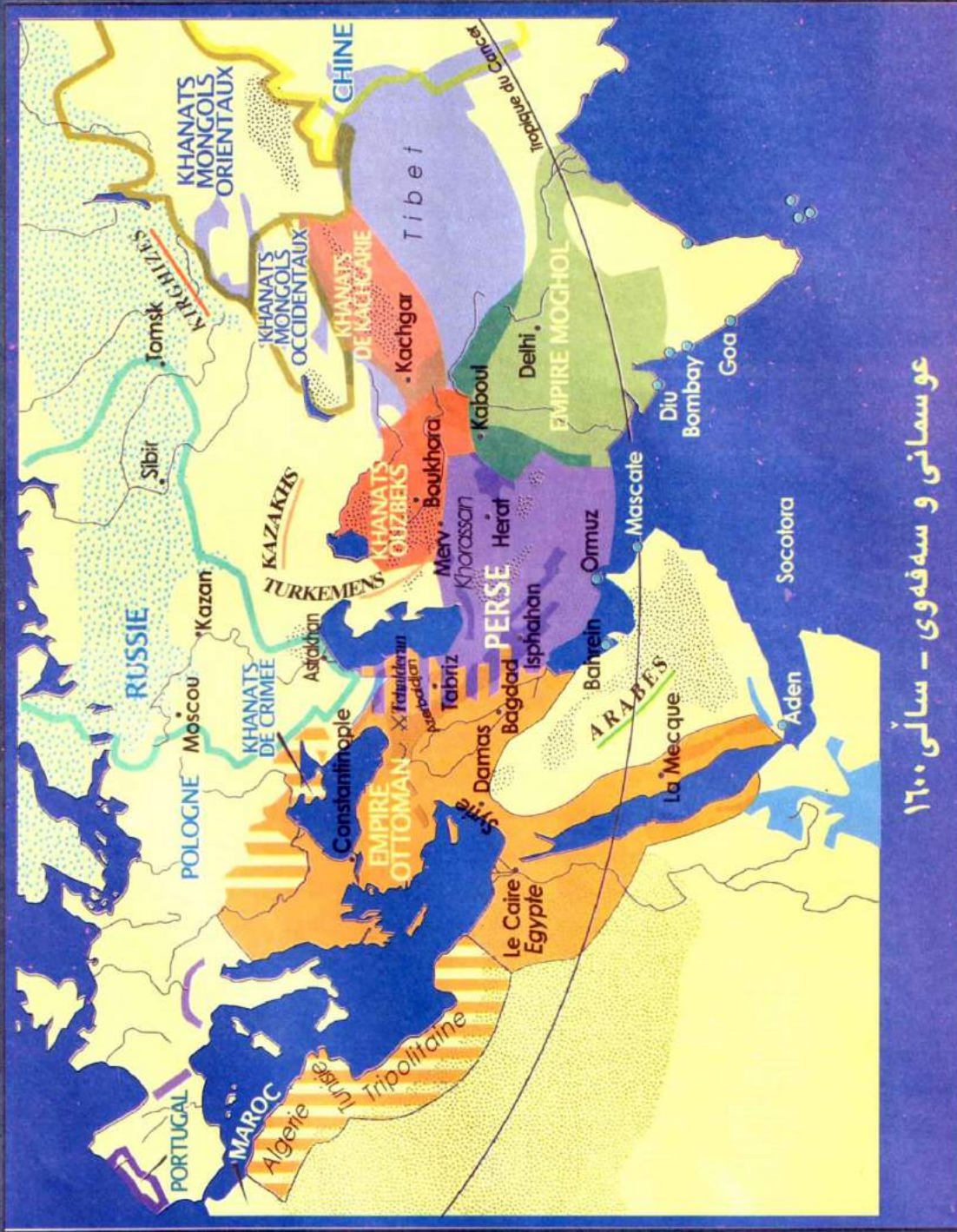

سولهیمانی یه کهم

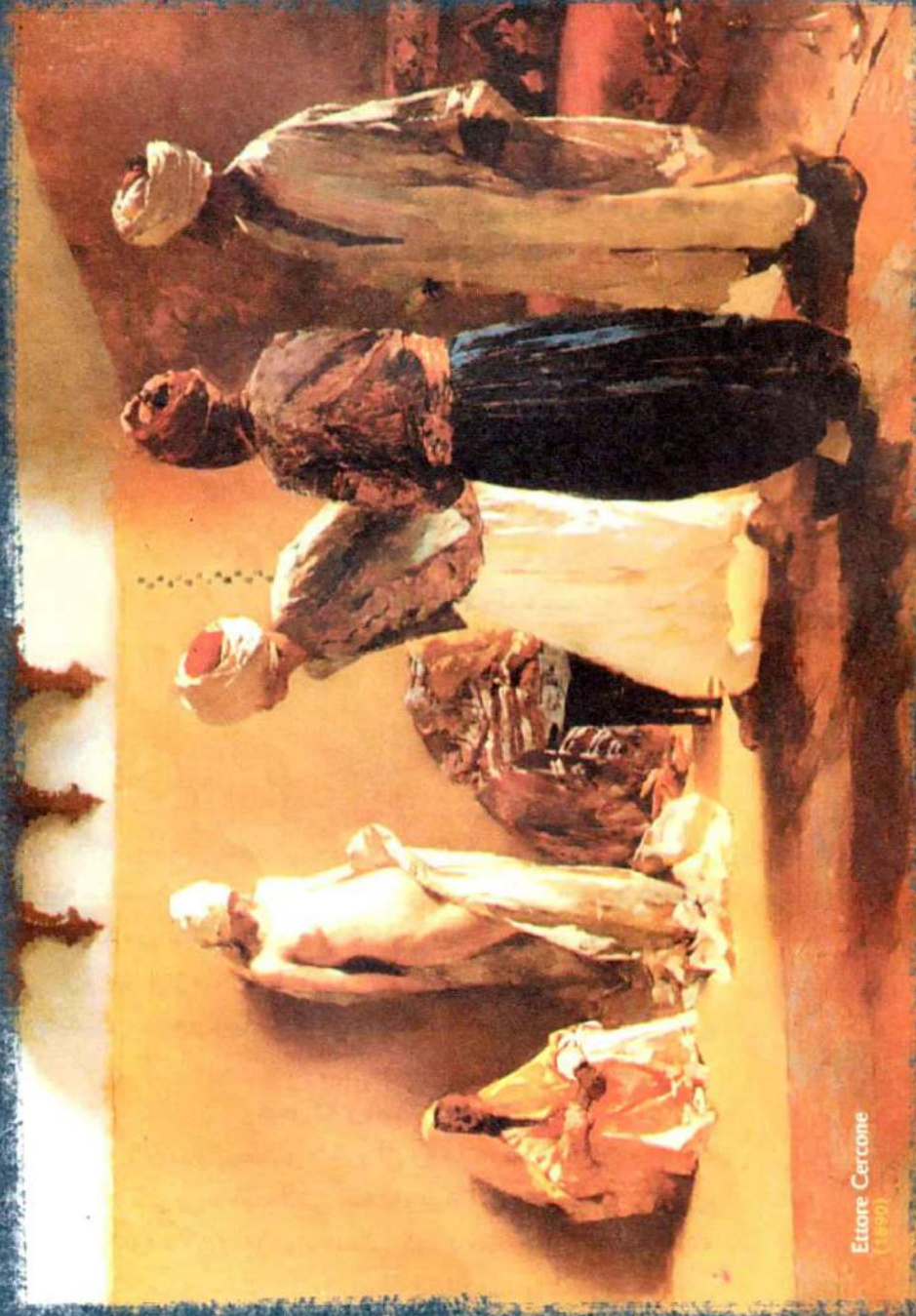
له ۱۵۲۰ حوکمی گرته دهست. تورک ناویان ئی نابوو (شه‌رع دانهر) یان (قانونی)، ته وروو پیش ناویان ئی نابوو (سولهیمانی ره و نه قدار Le Mognifige). ده سه لاتداریه کی ته مه ن درێژو پر له سه فای هه بوو. هه نگاریای داگیر کرد، هه روه ها ده سه لاتی خۆی تا میزۆپۆتامیا و لیبیا راخست. له کاتی شه‌ڕی هه نگاریا، له ۱۵۶۶ کۆچی دووایی کرد. چه ندین بینا و کۆشک و مزگه وتی له ناو ته سه تمبول و شاره کانی دیکه دا دروست کرد. به نازناوی (موحییی) شیعی زۆر جوانی ده نووسی، که چی له

هێرشی کرده سه ر کوردستانی عیراق و شاری رواندزی و یران کردا مه لبه ندی بانه و شاره زووریشی هه ر به شه‌ر و تالان خسته ژیر رکیقی خۆی له سالی ۱۵۵۳ دا. له ۱۵۵۹/۹/۷ شدا، له کاتی و یرانکردنی رواندزا، میر سیف الدین میری سووران ده گریت و له سیداره می ده دا، که چی نازناویشی به (سولتان سلیمانی قانونی) پویشتوو! له سالی ۱۵۳۵ عه شیره تی دزه یی ناچار ده کا هه ریر و گونده کانی خۆیان چی به ئیلان به ره و گوندی (دزی) له کوردستانی ئیران کۆچ بکه ن.

عوسمانی و سلفهوی - سالی ۱۶۰۰

■ نیمه اتوریته عوسمانی
■ نیمه اتوریته سلفهوی

Ettore Cercione
(1890)

کچه جیزر جی و قه و قاسییه سپیکه له کان ترخیککی گرانتریان له لای
فهرمانیره را عوسمانییه کان هه بوو.

PORTUGAL

MAROC

RUSSIA

Messina

Asizikhen

Bahrein

MARABAN
Macque

سه‌لیمی دووهم

کۆری سولتان سلیمانی یه‌که‌م، له ۱۵۶۶ ده‌سه‌لاتی
گرته ده‌ست.

له زه‌مانی ئەودا بوو که ده‌سه‌لاتی ئیمپراتۆریه‌تی
عوسمانی گه‌یشته ته‌نانه‌ت قه‌راغه‌کانی (یه‌مه‌ن) و
(قوبرس) و (توونس).
له هه‌مان کاتیشدا به‌وه ناسرابوو که زۆر چه‌زی له
راوو شکار و شاهه‌نگ و سه‌فا و ژن و پابواردن بوو.
له سالی ۱۵۴۷ دا مرد.

سولتان سه‌لیمی دووهم بۆ ئەوه‌ی خۆی له‌لای
کوردان خۆشه‌ویست بکا، شه‌ره‌فی (موفتی‌ی
به‌خشیه‌یه مه‌لایه‌کی زانای کورد به‌ناوی (مه‌لا
عه‌بدوڵه‌حمان دێلیژه‌یی) له ناوچه‌ی شه‌ره‌زور.

مورانی سینه‌م

له ۱۵۷۴، کاتی سه‌لیمی دووهمی باوکی ده‌مرئ، ده‌سه‌لات
ده‌گریته ده‌ست: به‌لام هه‌نده خه‌ریکی به‌رپه‌وه‌بردنی ولات نا‌بن
ئه‌وه‌نده‌ی خه‌ریکی پاو و شکارو شیعر و پابواردن ده‌بن.
وه‌زیر و ژه‌نه‌راله‌کانی ده‌وروبه‌ری، هاوکاری ده‌که‌ن.
به‌شیکه‌ی جیۆرجیا له کاتی ئەودا ده‌که‌وێته سه‌ر ده‌وله‌تی
عوسمانی. له ۱۵۹۵ دا ده‌مرئ.

هه‌ر له زه‌مانی ئەویشدا جه‌نگ له‌گه‌ل
لورستان و ئازهریاجان و شیروان بووده‌دا. له سالی ۱۸۵۰ دا
هاوکاری ده‌سه‌لاتی سه‌فه‌وییه‌کان ده‌کات بۆ ئەوه‌ی
میرنشینی (ئه‌رده‌لان) له ژێر ده‌ستی کورد بێته ده‌رێ و بکه‌وێته
ژێر ده‌ستی ته‌یموورخانی ئێرانی. له ۱۵۸۶ پرده‌ی ئالتون کۆپری
دروست ده‌کا له پیناو کوشتنی کوردان و په‌راندنه‌وه‌ی
شه‌ره‌کانی خۆی دژ به‌ ئێران.

نهمری سواتان هممو ته کليک و قهيد و زمخسته
تورهی نارانی و خطو وطن شاديبه فهرمانی بل
کهمدی

بایه‌زید (باکووری) گورستان
که به دهستی تورک کرایه کلاره

محهمه‌ئی سینه‌م

هه‌ر که له ۱۵۹۵ ده‌سه‌لاتی گرته ده‌ست، هه‌ر هه‌موو بێراکانه‌ی خۆی هه‌لواسی و تیربارانی کردن. زۆوتر پشتی به‌ ژه‌نه‌راله‌کانی خۆی به‌ستبوو له‌ شه‌ر و شه‌ره‌کانیدا بژی ولاتی ئێران، دوای ئه‌وه‌ی کۆره‌که‌ی خۆیشی به‌تاوی (مه‌حموود) له‌ سێداوه‌ دا، له‌ ۱۶۰۳ به‌ دنیای گوت "خواحافیز".

ئه‌حمه‌ئی یه‌که‌م

هه‌ر که له‌ ۱۶۰۳ ده‌سه‌لاتی گرته ده‌ست، شه‌ری داگیر کردنی ته‌مسای راگه‌یانوو له‌ ۱۶۰۶ گه‌یشه‌ ته‌مسای ژه‌نه‌راله‌ و وه‌زیره‌کانی توانییان ئاسایش تا راده‌یه‌ک له‌ ئه‌نادۆلتر و سووریا (که‌ پێ بوو له‌ ناره‌زایی و راپه‌رینه‌کان) به‌رقه‌رار بکه‌ن. سولتانی ناویراو دوژمنی سه‌رسه‌ختی خه‌لکی جووله‌که‌ بوو، ئه‌یده‌ه‌ه‌یشت جووله‌که‌ له‌ ته‌من و ئاسایش و خوشیدا بژین. هه‌موو جووله‌که‌کانی کوردستانی ناواره‌ کردا له‌ ته‌مه‌ئی بیست و هه‌شت سالییدا، له‌ ۱۶۷۱ کۆچی دوایی کرد.

مسته‌فای یه‌که‌م

برای ئه‌حمه‌ئی یه‌که‌م بوو، ته‌نیا سنی مانگ سولتان بوو (۱۶۱۷-۱۶۱۸).

عوسمانی نووهم

کۆپی سولتان ئەحمەدی یەكەم بوو، له ١٦١٨ جیگهی مامی خۆی گرتەوه، له کاتیگدا منداڵ بوو. ناوبراو بهوه ناوداره که خهتی زۆر خوش بووه.

مورانی چوارهم

له ١٦٢٣ له تهمهنی یازدهسالی بووه سولتان، دایکی له جیاتی خۆی کارهکانی دهکرد. له سالی ١٦٣٥ ته ورزینی خسته ژیر فرمانرهوایی خۆی، ئینجا بهغدای له ١٦٣٦ داگیر کرد. له ١٦٤٠ دا، له و کاتهی نهخشهی داده نا بچی (مالتا) بگری، وهفاتی کرد.

سولتان مورادی چوارهم له ١٦٣٨ کهوته سووتاندن و ویرانکردنی

ناوچهکانی (مزوری) و (نامیدی)، نامانجی ئەوه بوو که خه لکه کهمی ئەوی چاوتوقین بکات و له ژیر فرمانرهواییه تییان دهرنه چن.

له م سهردهمهی سولتان مورادی چوارهمدا، که کوردناسی فه ره نسی، تافیرینی (Tavernier) له سالی ١٦٣٢ دا دیته کوردستان و له کتیبه کهمی خۆیدا دهنوسی: "کوردستان نه سهر بق سولتانی عوسمانی داده نوینی و نه پاشای فارسهکانیش به هیچ دهزانی".

ئهم سولتان موراده رقی دنیای له کورده یهزیدییهکان بوو، دهیویست به زۆری بیانکاته موسلمان. چه ندين هیرشی خویناوی کرده سهریان له ناوچهکانی ئه رزه رۆم، بیسوود بوو. (ئهلفرید ژاکوب باسی ئهم جهنگانهی نیوان سولتان و یهزیدییهکانی کوردستان دهکا).

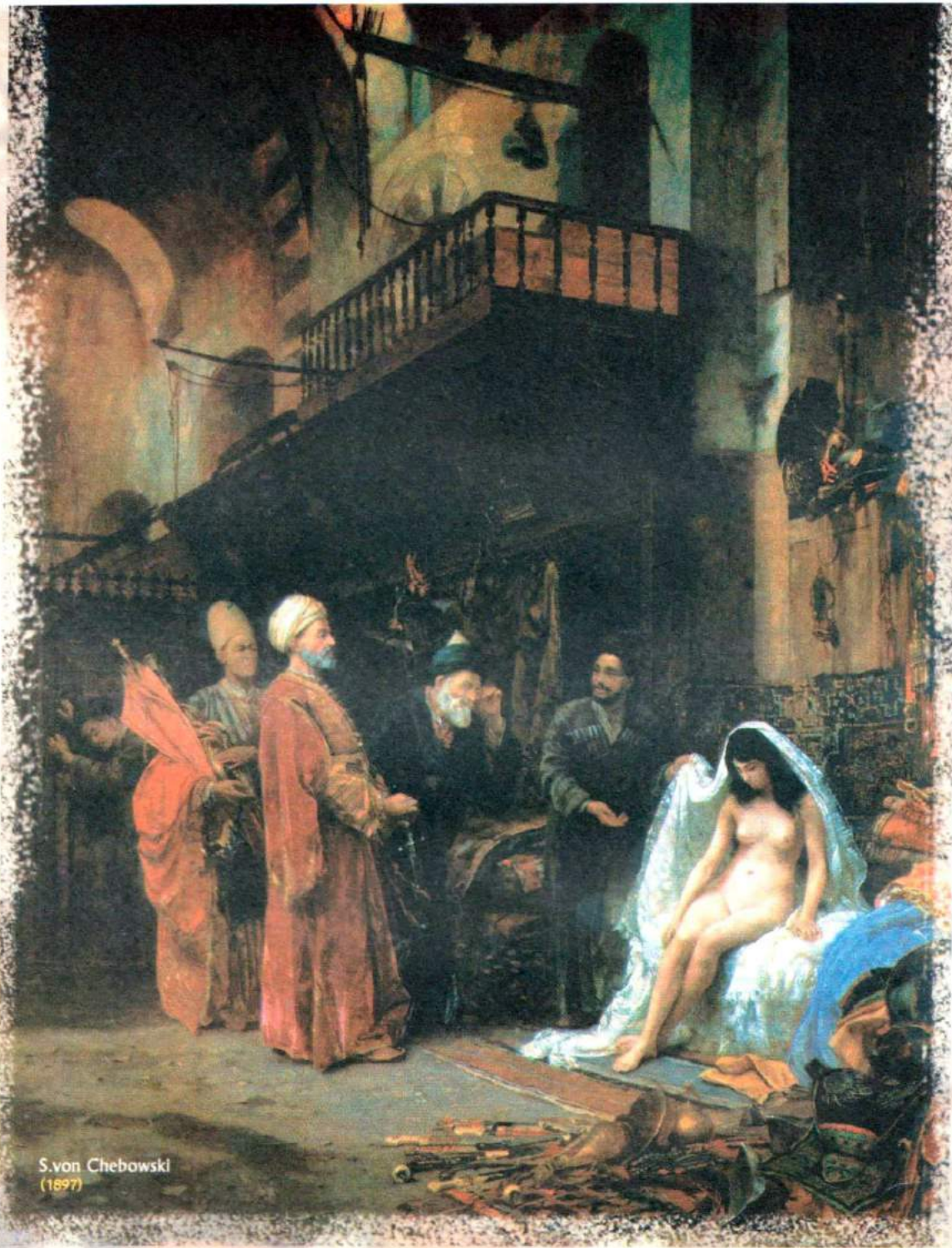
سولتان مورادی چوارهم، که حه قدهمین سولتانی عوسمانیه، له سالی ١٦٣٠ دا دهبینی (کیگان) ی کچی پاشای رۆم، له بهری ئه ورووپاوه هیرش دهکاته سهر ئیمپراتۆریهتی عوسمانی و شارۆچکهی (قه ره چه داغ) داگیر دهکات و سهرۆک لهشکری عوسمانیش دهکوژیت. سولتانی ناوبراو دنی گهنجیکی کورد به ناوی (فه قی ئەحمەدی داره شمانه) دهکاته سهرۆک هیز و به گز کیگانی کچی پاشای رۆمیه وه دهنیت. له ئەجامدا فه قی ئەحمەد لهشکری کیگان تیکده شکیتی و به ئەسیری دهگریت و له کۆتاییدا دهیکاته ژنی خۆی. سولتانی ناوبراو له م سهرکهوتنه مهزنه وه، نازناوی (به به) ده به خشیتته ئەو گهنجه پالهوانه کورده به ناوی (فه قی ئەحمەدی داره شمانه).

د. قورھاد پیربیل

مہجلیسی شہرہ فحانی بہ دلپسی
کہ بہ دەستی سولتانہ عوسمانیہ کان خاپور دەکریت

S.von Chebowski
(1897)

فروشتنی کچیک له ئەسته میۆل به بازارگانیکی تورک

ثیبراهیم

له ۱۶۴۱ دهسه‌لاتی بنه‌مالهی پی سپی‌درا.
سست و لاوان، ناهوشیار و ناشاره‌زا، دووره پهریز، له
۱۶۴۸ له گهرمه‌ی راپه‌رینه‌کانی خه‌لک دژ به ئیمپراتوریه‌ت،
سه‌ری نایه‌وه. به‌وه ناوداره که که‌نیه‌کانی شاری
ئه‌رزه‌رۆمی هه‌موو کرد به مزگه‌وت!

محهمه‌دی چواره‌م

سالی ۱۶۴۱ له دایک بوو، کوری سولتان ثیبراهیم بوو، له چه‌وت
سالییدا بووه سولتان، واته له ۱۶۴۸ دا: له گهرمه‌ی راپه‌رینه‌کانی
خه‌لک و شهر و شوره‌کانی ده‌وله‌ت دژ به ئینیز و نه‌مسا
(ئوت‌ریش) له سالی ۱۶۸۹ له‌شکر ده‌سه‌لاتی لی‌سه‌نده‌وه و پینج
سال دوواتر، وه‌فاتی کرد.
سالی ۱۶۴۵ سولتان محهمه‌دی چواره‌م فرمان ده‌داته والیی وان
که میرنشینی به‌تلیس له ناو بیات، سه‌رتاپای مال و
کتیبخانه‌که‌ی عه‌بدال‌خانی میری به‌تلیسیش ده‌سووتینی.
رقی دنیای له کورد بوو!

سلیمانی دووه‌م

له ۱۶۸۷ هاته جینگه‌ی محهمه‌دی چواره‌می برای خۆی.
پشتی به سه‌رۆک و ه‌زیرانی خۆی به‌ستبوو بو
به‌رئوه‌بردنی ولات، هه‌روه‌ها له جه‌نگی دژی (نه‌مسا).
سولتان سلیمانی دووه‌م کورده مه‌سیحیه
شاخاوییه‌کانی چیای کوردستانی، به زه‌بری شمشیر و
ئاگر، زۆربه‌یانی کرده ئیسلام.

ئەحمەدى دووھم

ئەمىش ھەر كۆپى سولتان ئىبراھىم بوو، لە سالى ۱۶۴۳ لەدايك بوو. سالى ۱۶۹۱ دەسەلاتى گرتە دەست. مستەفا كۆپرلووى سەرۆك وەزىرانى، لە ۱۶۹۲ كەوتە گىيانى مەسىحىيەكان لە ھەنگارىيا. ھەزى لە غارغارىنى ئەسپ بوو.

مستەفای دووھم

سالى ۱۶۳۹ لەدايك بوو، كۆپى مەھمەدى چوارەم بوو، سالى ۱۶۹۵ دەسەلاتى گرتە دەست. شەرى لەگەل ئەمسا درىژە پىندا. پاشان بارەگای گواستەو (ئەندرىنۆپل) و كەوتە ناو ژيانى رابواردن و راو شكارەو. سالى ۱۷۰۳ لەشكر دەسەلاتيان لى سەندەو.

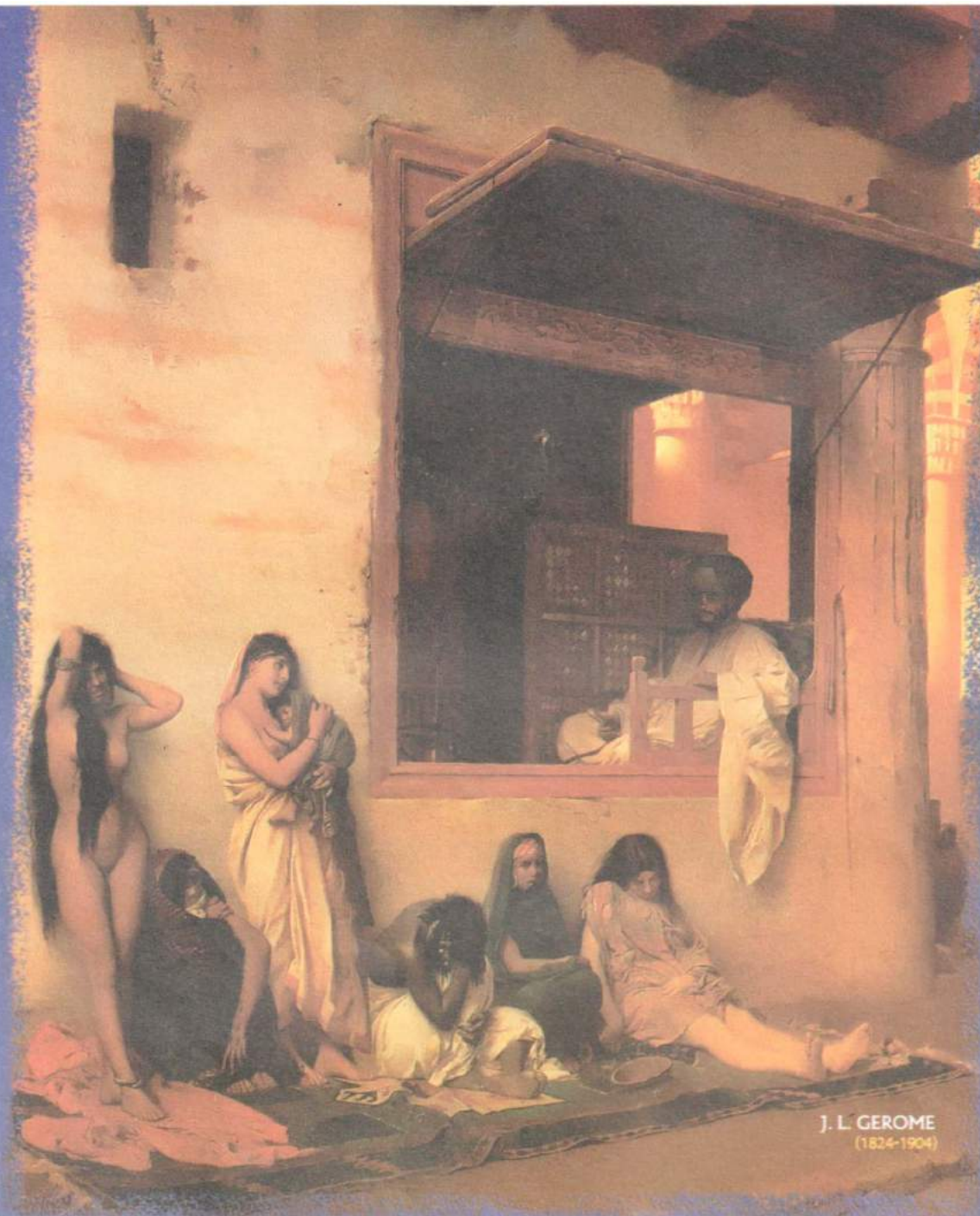

ئەحمەدى سىيەم

كۆپى مەھمەدى چوارەم بوو، سالى ۱۷۰۳ لە تەمەنى ۵۳ سالىدا بوو سولتان. ئەحمەدى سىيەم كە براى مستەفای دووھم بوو، دەسەلاتى ئىمپراتۆرىيەتى عوسمانىي گەياندە سوید، (۱۷۱۰ بۆ ۱۷۱۳) دژى چارلسى دوازدهەمى پاشای سوید و دژى روسىاش كەوتە جەنگەو بەلام لە ۱۷۱۶، ئەمسا و قىنىز و مىرى

ساقوا (مىر يۆزىن) پشتى يەكتريان گرت و بەلگراډيان لە ژىر دەستى ئىمپراتۆرىيەتى عوسمانى دەرهىنايەو. لە ۱۷۰۳ دەسەلات لە ئەحمەدى سىيەم سەندرايەو، سالى ۱۷۳۶ ژەھر خواردوويان كرد. سالى ۱۷۱۵ سولتان ئەحمەدى سىيەم فەرمان دەداتە حوسىن پاشای بەغدا بچىت كوردەكانى مىر نشىنى بۆتان و سۆران ھەرۆھە ناوچەكانى يەزىدى لە (شىخان و شەنگار) چاوترسىن بكات و باج و سەرانیان لى زياتر بستىنىت: كوشتارىكى زۆريان لىدەكات. ئەو ھەموو زولمەى لە كورد دەكرد، كەچى مزگەوتىكىشى دروست كرد بۆ ئەوھى خەلك نوێزى جومەى تىدا بكن!

J. L. GEROME
(1824-1904)

دوکانی فرۆشستنی ثافرت

که نیارد دیدگی یار یوو له سەردەمی خەلاقەتی موسمانی نا

جاندرمەيەكى تورك

جەندرمە ئەسۋورپىتەۋە ۋەك ۋاشەي برسى
بۇ لاشەي مىللەت بە فرۇقىلى غەزاۋە
مەلا جەمدوون

(مہجلیسیکی عوسمانی)

مهحموونی یه کهم

برای مسته‌فای دووهم، له ۱۶۹۶ له‌دایک بوو، له ۱۷۰۳ کرایه سولتان، تا کو ۱۷۵۴ هه‌ر سولتان بوو. کتییخانه‌یه‌کی که‌شخه و گه‌وره‌ی له (سانت-سوفی) دروست کرد، له‌گه‌ل مزگه‌وتی (نووری عوسمانییه). له (۱۷۳۶-۱۷۳۹) له جه‌نگدا بوو دژی پرووسیا و نه‌مسا. سولتان مه‌حموود هیئنده زالم و خوینتریژ بووه، که له نئیو کورداندا گوتوو یانه "خوا له سولتان مه‌حموود گه‌وره‌تره!"

عوسمانی سنیهم

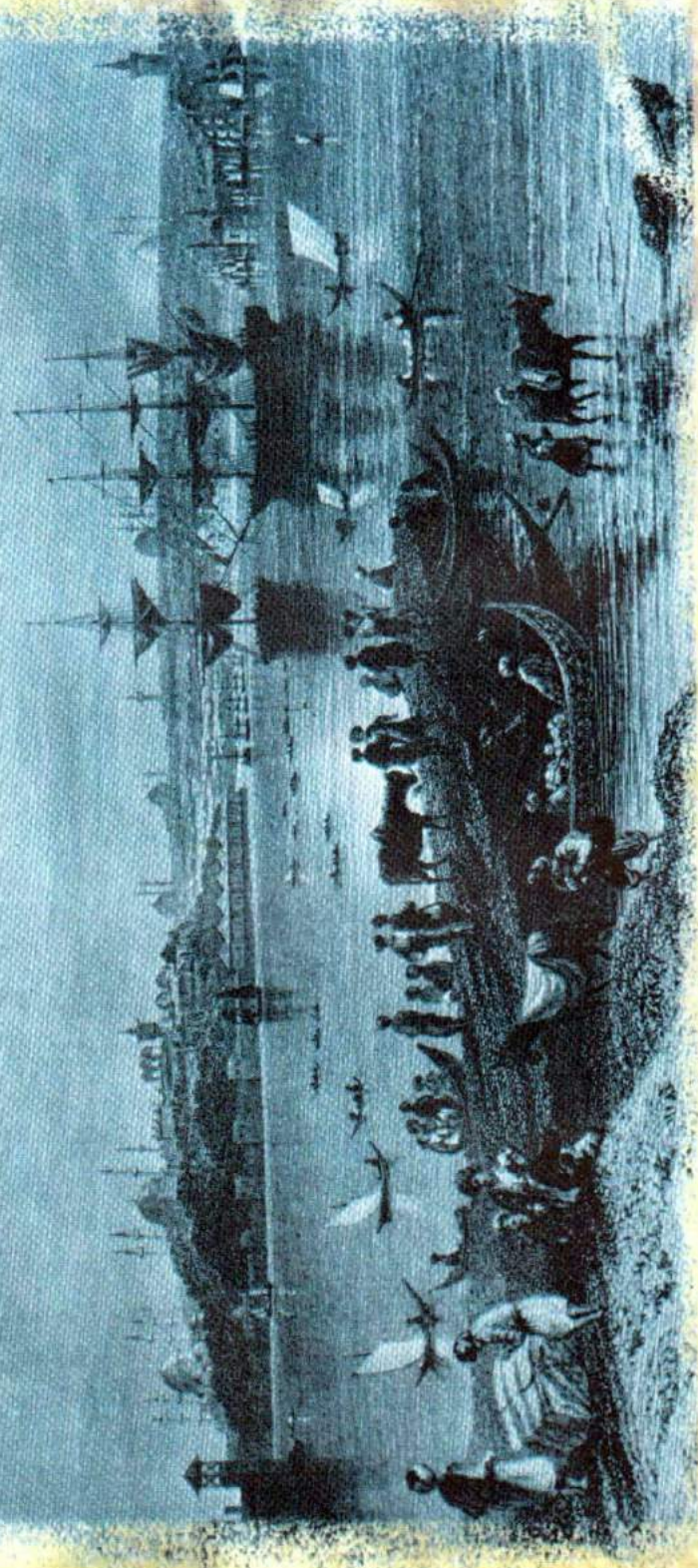
کوری مسته‌فای دووهم، له ۱۶۸۹ له‌دایک بیوو، له ۱۷۵۴ بووه سولتان، له جیگه‌ی مه‌حموودی یه‌که‌می برای خوی. له سه‌رده‌می نه‌ودا بوو مزگه‌وتی (نووری عوسمانییه) له نه‌سته‌میۆل ته‌واو کرایوو. له ۱۷۵۴ وه‌فاتی کرد.

مسته‌فای سنیهم

کوری نه‌حمه‌دی سنیهم بوو، له ۱۷۵۴ کرایه سولتان. ره‌قیب پاشا گه‌وره وه‌زیری بوو. سولتان مسته‌فای سنیهم زۆر قه‌دری هونه‌ر و زانا و نووسه‌رانی ده‌گرت. پراویژکاریکی ناپولیتانیی هه‌بوو که پزیشک بوو. کاتی پرووسیا دژی ئیمپراتوریه‌تی عوسمانی سه‌رکه‌وت، سولتان له ۱۷۷۴ دا وه‌فاتی کرد.

سەۋابى ئەغزەمى قوسقەتتەنئىيە
گەلىنى سەۋابى كۆردە سەدىرى ئەغزەم
حاجى قانرى كۆرى

گەرەكى ئوسكودار لە ئەستەمبۇل

عبدالحمیدی یه کهم

برای سولتان نهحمه دی سییه م، له ۱۷۷۴ کرایه سولتان له جتی مسته فای سییه می برای.
له ۱۷۸۹ کوچی دووایی کرد.
سولتان عبدالحمیدی یه کهم، فرمان دده داته عبدالباقی پاشای والیی به غدا بچیت به چهک و ناگر، میری میرنشینی (ثامیدی) ته مبی بکات و خه لکه کهش تالان بکات.
چه ند پردیکی له ناو کوردستان دروست کرد بق نه وهی به ناسانی و زو له کاتی پیویست هیرش بکاته سهر کورده کان!

سه لیمی سییه م

له ۱۷۶۱ له دایک بووه. کوری مسته فای دووه م بوو.
له سالی ۱۷۸۹، له جینگهی مامی خوی بووه سولتان.
شهری دژی نه مسا و فهره نسا کرد، کاتی ناپلیون له ۱۷۹۹ هاتبوو میسر داگیر بکات.
له شکر له ۱۸۰۷ دهسه لاتی لی دهسه ننه وه.
پاشان له ۱۸۰۸، کوری برای خوی، مسته فای چواره م، ده بیته سولتان و ثیعدامی ده کا.
سولتان سه لیمی سییه م له ۱۸۰۶-۱۸۰۷ هیرشینی خویناوی ده کاته سهر میرنشینی بابان: چونکه عبدالولیه حمان پاشای بابان ده یویست وهک ناوچه یه کی سهر به خو بژیت.
له سهرده می ته م سولتانه دایه، له ماوهی ۱۷۹۲-۱۸۰۷، بق یه که مین جار هه ندی چه مکی رقرژناوایی، له ناو ته وانهدا ریفورم له ژیانی له شکر دا، دینه ناو ژیانی ئیمپراتوریه تی عوسمانیه وه. له سالی ۱۷۹۳ سولتان سه لیم سه فاره تخانه ی عوسمانی له له ندهن و پاشان له قیه ننا و تنجا له ۱۷۹۶ له پاریس ده کاته وه.

قہ تو عا می شہر مہ نیبہ کان بہ دہستی تورک

مستهفای چوارهم

له ۱۷۰۸ ده بیته سولتان و ته نیا سالیك ده مینیتته وه .
چونكه تۆله ی لی ده كه نه وه و ده یكووژن .

مهحموودی دووهم

کوری سولتان عهدولحه مید، له ۱۷۸۵ له دایک بووه، له ۱۸۰۸
کرایه سولتان .
سولتان مهحموودی دووهم ههولی دا که بریژه بهو ریفورم و
چاکسازیانه بدات که مامی خوی، سولتان سه لیمی سییه م،
دهستی پیکردبوو. له ۱۸۳۱ رینگهی دا که یه که مین رۆژنامه ی
حکوومه تی (تقویم وقائع) ده ربجیتا!
له کاتی نه ودا، یۆتان راپه ری و سه ربه خویی خوی وه ده ست
هینا (۱۸۲۱ - ۱۸۳۰) میسریش به سه رکردایه تی محمه د علی
پاشا تۆتۆنۆمی خوی وه رگرت .
سولتان مهحموودی دووهم له ۱۸۳۹ وه فاتی کرد .
سولتان مهحموود له ۱۸۳۶ - ۱۸۳۷ له شکرینکی بی نه ندازه
خوینریژ ده نیزیته سه ر کوردستان: میرنشینی بابان و یزان
ده کات و په لامار ده داته میر نشینی بادینان و بۆتان و میری
میرنشینی سۆرانیش بانگه نیشت ده کاته لای خوی بۆ
ئه سه تمبول له پیناو گفتوگو به لام له رینگهی ئه سه تمبول، له
شاری (سیواس) ده یکووژن .

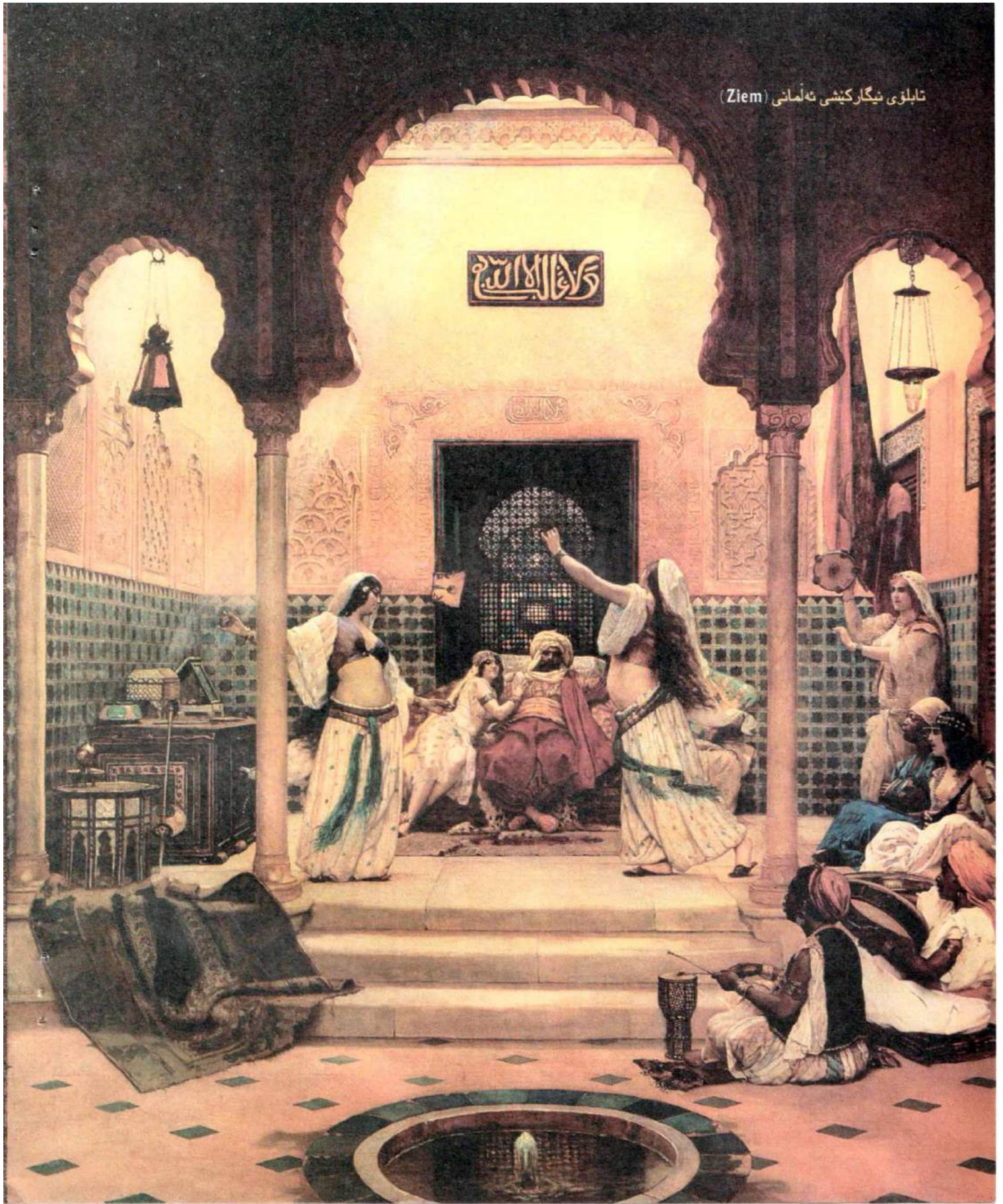
شوالیه شاردین

روژه لاتناسکی فوره‌نسیبه که چیرۆکه‌کانی
مه‌رگه‌ساتی کوردمان به‌ده‌ست
زه‌پروژه‌نگی عوسمانییه‌کانه‌وه‌ بو‌ده‌گیرینه‌وه.

محمد مه‌د عه‌لی (پاشای میسر)

تابلوی شیگار کینشی ته‌آمانی (Zlem)

سووته نیی تورکانه ئیستا ئیسیکی نازداری تو
دهر به دهر بوون مال و مندالی شهیدانی گهلت
ئه سیری

داگیر که ره کان

سهربازه کانی عوسمانی، ئهوانه ی کوردستانیان پارچه پارچه و مالی کوردیان ویران کرد.

له ژماره 12 ی ژیانه وه دا نووسراوه: (ئهوسا که ئهوردوی حکومهتی
فهخیمه ی بهریتانیا داخلی بهغدا بوو و عه ره به کانی خسته ئیستراحت و ره فاهیه ته وه،
هموومان به دل و به گیان به چوارچاو ئینتزارمان ده کرد که حکومهتی فهخیمه
ته شریف بیئی ئیمهش نه جات بدا. کاتی که له حالهتی غه رغه ره و له وه قتی
گیاندانا بووین، حکومهتی فهخیمه داخلی موحیته که مان بوو و تورکه زالمه کانی
لئ دور خستینه وه، ئیمه ی له مردن نه جات دا، ئه و ئارد و شه کر و خورمایه که بۆی
هیناین و ئیمه ی له مردن پی نه جات دا، ئه گه ره نه ختی و یژدانمان بیت نابی هیچ کات
له فکرمان بچیته وه.

عبدولمه جیدی یه کهم

کوری سولتان مه محمودی دووهم، له ۱۸۲۳ له دایک بووه و له ۱۸۳۹ کراوه ته سولتان. ده موده ست چه ندچاکسازیه کی کرد. له گهل ته وه شدا، له سهرده می تهو، چه ندین راپه رینی چه کداری و ناسیوونالیستانه سهریان هه لدا. به پشتیوانی فه ره نسا و ئینگلیز جه نگیکی دژی پووسیا بهرپا کرد (۱۸۴۵-۱۸۵۵). له ۱۸۶۱ کۆچی کرد. سولتان عهبدولمه جیدی یه کهم به و دوژمنایه تیه ی به ناوبانگه

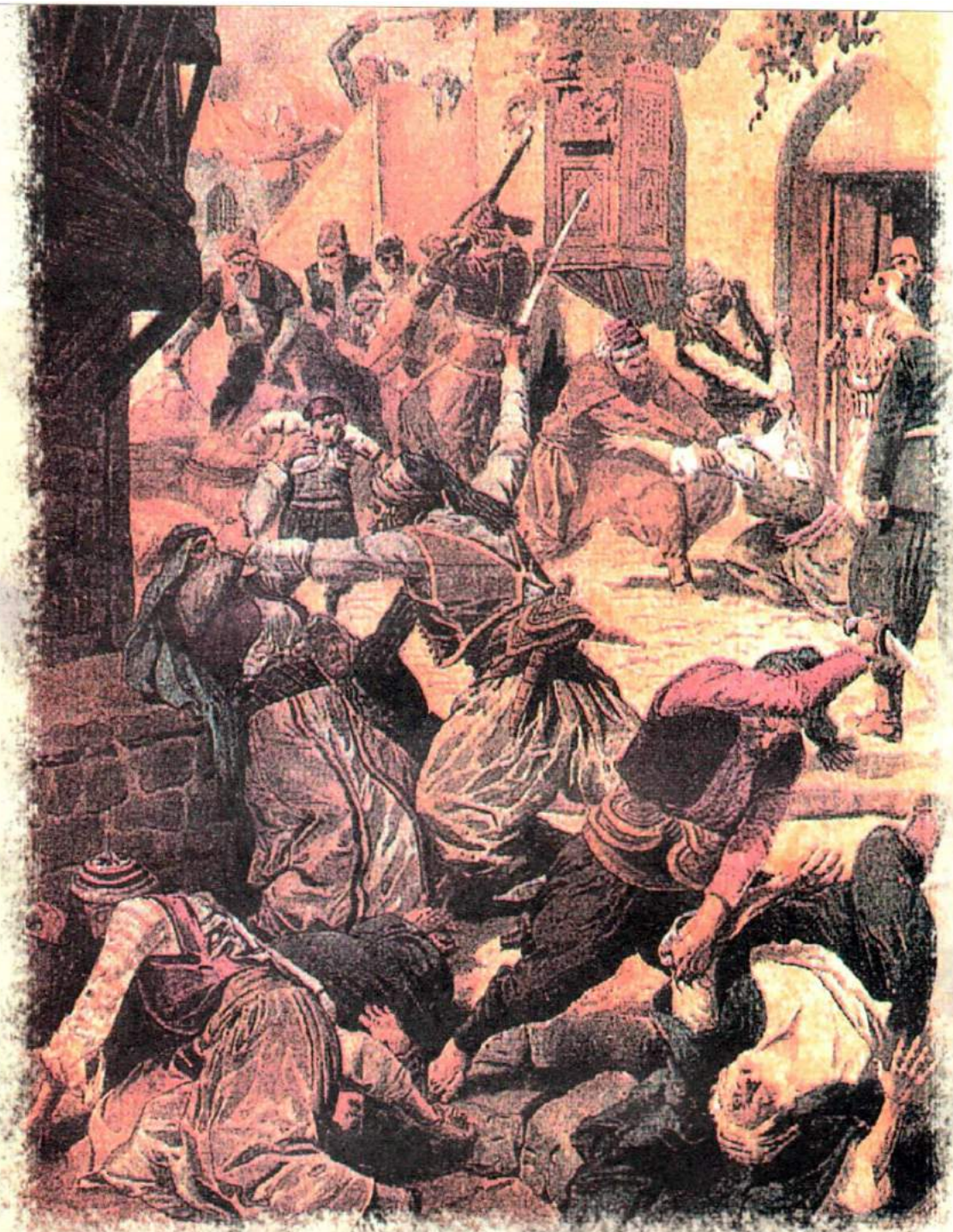
که له گهل میر به درخان پاشای بۆتان هه ببوو، به درژیایی سالانی چله کانی سه ده ی نۆزده هه م له گهل میری تهوی و کورده کانی بۆتان سهرقالی کوشتارو سووتاندن و تالانکردنیان بوو. ههر ته ویش بوو میر به درخانی به نه سیر گرت و دووری خسته وه بۆ دورگهی (کریت) له سالی ۱۸۷۴ دا. پاشانیش میرنشینی (بابان) ته فروتوونا کرد له ۱۸۵۱ دا. به درژیایی ژیانی، دوژمنی کورده جووله که کان بوو، نه یده هیتشت جووله که بیته ناو ژیانی بازرگانی و پیشه یی و سیاسی و پۆشنبیرییه وه. زهوی و زاره کانی جووله که ی کوردستانی، هه مووی، زهوت کردا. په یمانی شوومی نه رزه رۆم له ۱۸۴۷ له نیوان سه فه وی و عوسمانییه کان دا له سهر دهستی ته م دروست بوو که گه لی کوردی سهر له نوئی مالویران کرد.

عبدولعهزیز

برای سولتان عبدالمه جیدی یه کهم، له ۱۸۶۱ ده سه لاتی گرت ده ست و له سهر "سیاسه تی ریفورمیستی" براکه ی به رده وام بوو. به لام دنیا له سهرده می تهو و ئالۆزتر و گرفتاری تر ده بوو، کیشه زۆرتر ببوون. کورد له شاری (ده رسیم) ببوونه مه ترسیه ک! له سهره تاوه ویستی هه ندی تازادی بیه خشیته خه لک و وه زیره کان، به لام له کۆتاییدا چله وی توند کرده وه.

راپه رینی گهنج و خویندکاران به تاییه تیش راپه رینی کوردان فشاریان خسته سهر و ماوه یه کی زۆر له ترسان له کۆشکه که ی خوی له (بۆسفر) نه هاته ده ره وه، تا له ۱۸۷۱ له ناو کۆشکه که ی خۆیدا کوشتیان.

قہتلو عامی نەرمەنییەکان بە دەستی عوسمانییەکان (۱۹۱۵)

لە رۆژنامەیەکی قەرەنسی وەرگیراوە

مورانی پیٚجه م

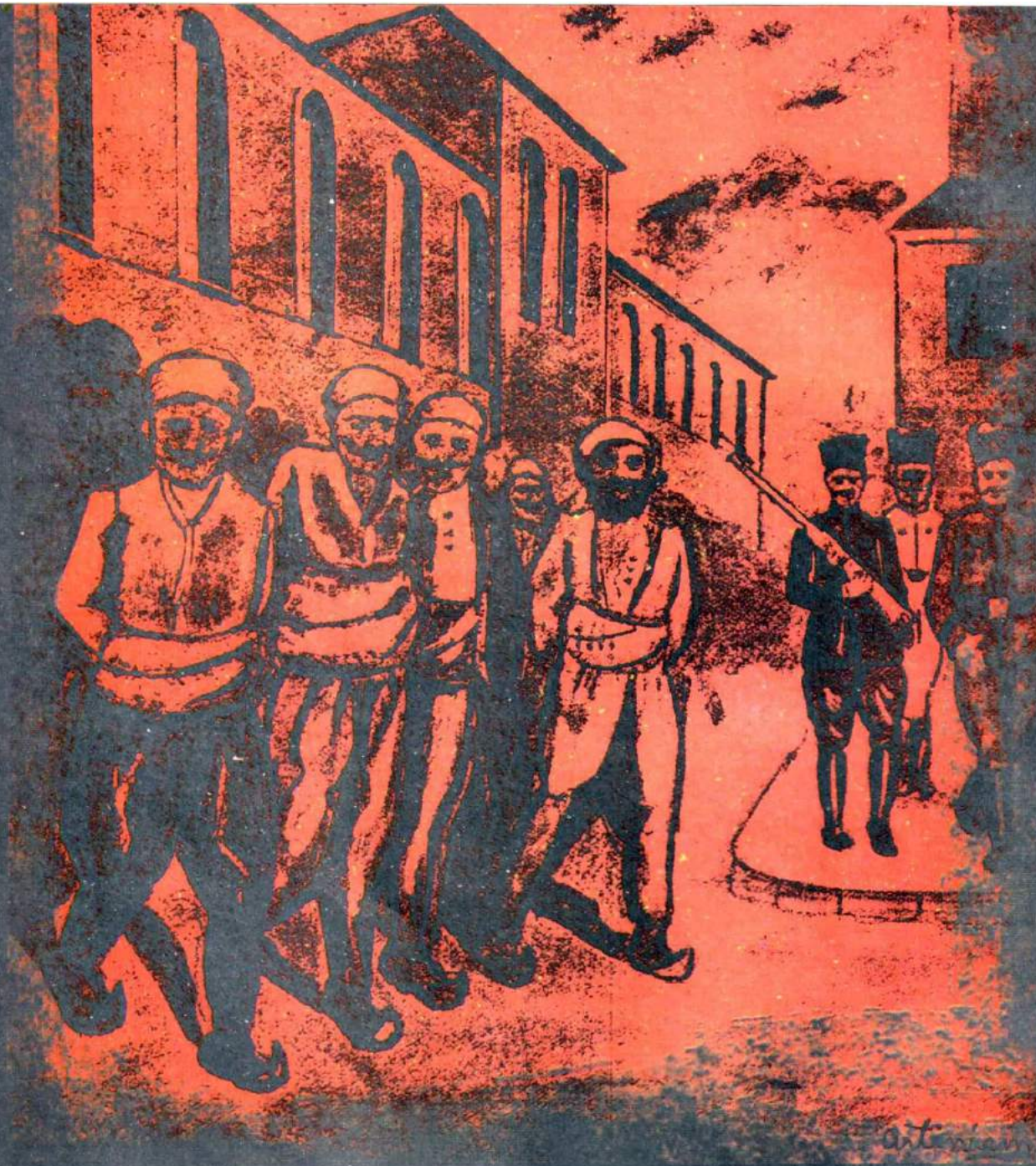
له ۱۸۷۶ تهنیا سالنک دهسه لاتی له دهستدا بوو. ته گهر زورتر و زیاتر دهسه لاتی له دهستدا بووایه، خوا ده زانی ته ویش چیی له کورد ده کردا. تم سولتانه چوار ژنی هیناوه، ماوه یه کیش تووشی ته خژیی دهروونی هات.

عبدالحمیدی دووهم

له ماوه ی ۱۸۷۶-۱۹۰۹ دهسه لاتی له دهستدا بوو. برای مورانی پیٚجه م بوو، به لام دوژمنی به کتر بوون. ناوبراو بق یه که مین جار، له ۱۹۰۰، زانگزی (دار الفنون) ی کرده وه.

سولتان عبدالحمیدی دووهم دوژمنی سترسه ختی کوردان بوو، له توکتوبه ری ۱۸۸۲، دووای سووتاندن و کوشتارو تالانکی زوری ناوچه ی شه مزینان، شیخ عوبه یدوللای نه هریی سه روکی راپه رینه کانی کورد به ته سیری ده گریت و نه قیی ده کاته (ته سکه نده روونه). له سه رده می ته ویشدایه، له ۱۸۸۹/۵/۲۱، دوو گنجی خویندکاری کورد (د. عه بدلاآ جه وده ت) و (د. ئیسحاق سکوتی) له ته سته مبول حزینک به ناوی (ئیتیحاد و ته ره قی) داده مه زریین و له کوتاییدا ده بیته ریگایه ک بق له ناوبردنی سیسته می ئیمپراتوریه تی عوسمانی. شاعیری ناودار، مه لا محه مه دی مه حوی، له گوندی (بالخ)، له ۱۸۸۴ دا، خانه قایه ک داده مه زریینی و سولتانی ناوبراو پی ناخوش ده بی.

چەند بېتاوانىكى حەپسكراو بەدەست ئەفسەرى توركەوہ

لە رۆژنامەى (وہقت) وەرگىراوہ - ۲۷ ئەفرىلى ۱۹۲۰

محهمه لى پيڙجه م (۱۹۰۹-۱۹۱۸)

به فرماتى ئەم سولتانه بوو، كه شىخ عهبدولسه لامى بارزاتى، له سىداره دراو تاوچهى يارزان و بادينان كه وخته بهر شالاوى دېنده و وه حشىگه رانهى سهربازى تورك.

له سهرده مى ئەم سولتانه دا، كه پييان ده گوت (محهمه ره شاد)، ليرهى ولات مؤرى عوسمانى لى دراو تاوى لى ترا (ليرهى ره شادى).

عهبدولمه جىدى دووهم (۱۹۲۲-۱۹۲۴)

كورد قراتى ئەم سولتانه عوسمانىيه له باس كردن نايه!
رېنگه یشى خوش كرد كه مال ئەتاتورك له ۱۹۲۴ دا بېتته سه روک كۆمار بۆ ئەوهى به يه كجارى بليت:
"كورد له توركيا بوونى نيه و.. توركيا مى توركانه و بهس!"

چهند وینه‌یهک له قه‌تلوعامی
ئه‌رمه‌نییه‌کان (۱۹۱۵).

وینه‌کان له سایتی
www.unitedhumanrights.org وهرگیراون.

به معموری که مشهوری جهان بوو خاکي کورستان
هممور ویرانه‌یه نیستاله زولم وه حشمتی تورکان

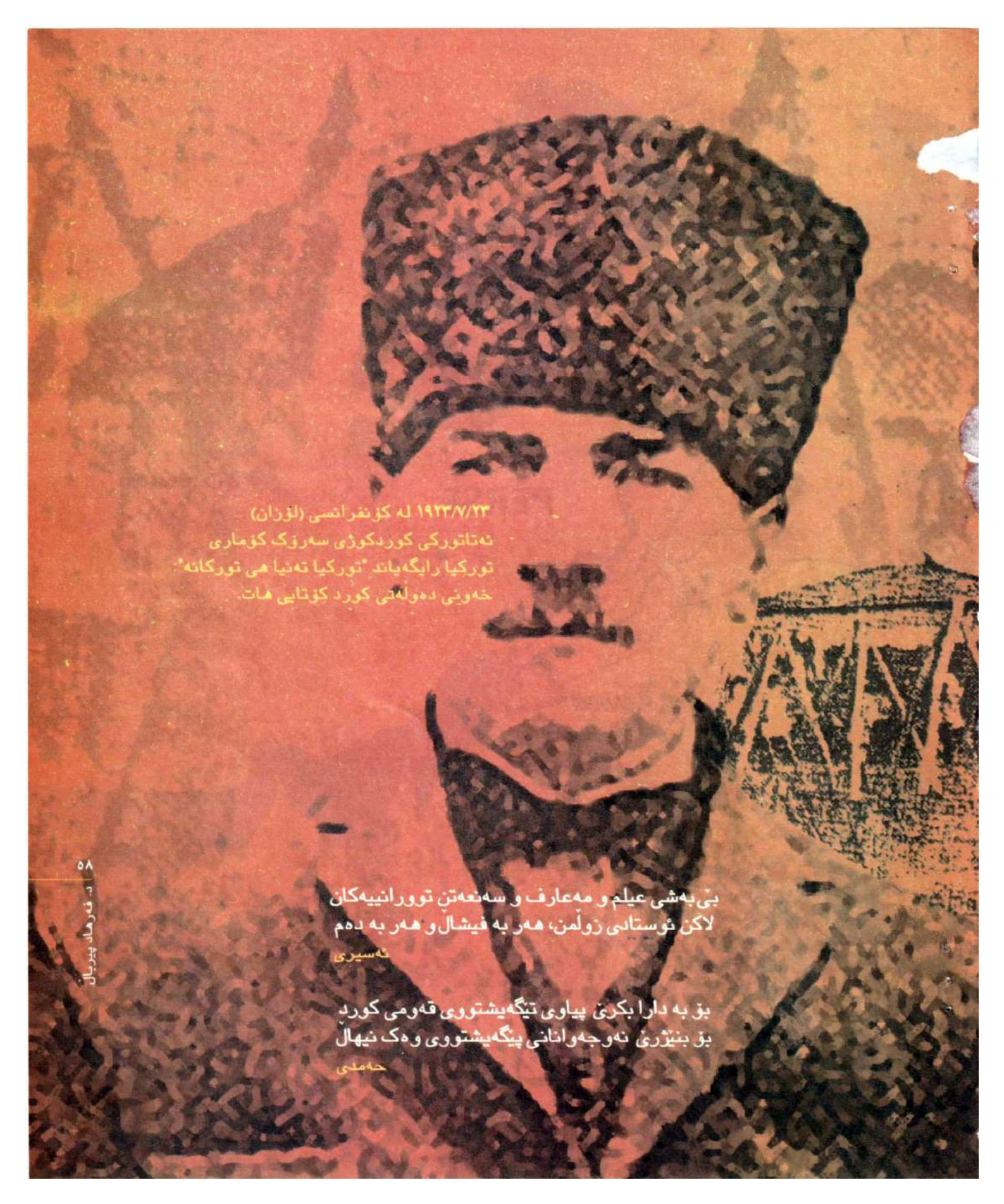
هه مورو جه ستم بریداری قولنگی جهیشی تورکانه
سروشنگی زار راریمه به بیلا شیوی سهر قهبران

دادپه‌وه‌ریی تورک مه‌لّه‌ندی (نازیزه)

به زینداری نیکیتنا نه‌کولانه‌هه‌ووز کرایه شه‌خس و پیر
نه شیخی نۆزنی مه‌خووز مان نه قه‌بری حاکمی بایان

که شیخ عبدالله لاسه‌لامیان گوشت نه‌گدر بینه‌نگ مه‌بوینایه
چ تورکی جه‌دی بوو ده‌س داله نه‌جلی سه‌بیدی عه‌دندان

که شیخ عبدالله لاسه‌لامیان گوشت نه‌گدر بینه‌نگ مه‌بوینایه
چ تورکی جه‌دی بوو ده‌س داله نه‌جلی سه‌بیدی عه‌دندان

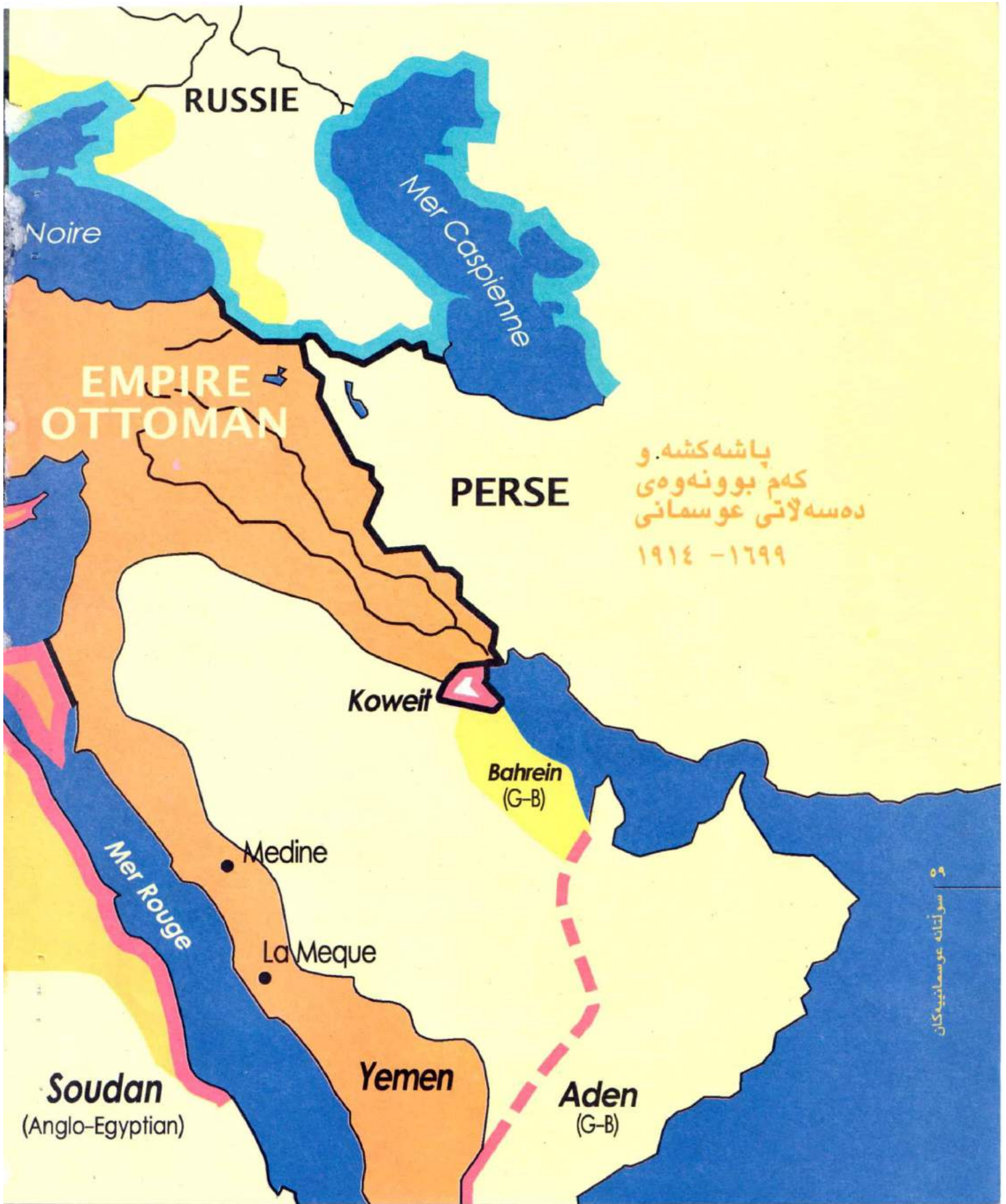
۱۹۲۳/۷/۲۳ لە كۇنفرانسى (لۇزان)
ئەتاتۈركى كوردكوڭى سەرۇك كۇمارى
توركييا رايگە ياتد "توركييا تەنيا ھى توركانە"
خەۋىنى دەۋلەتنى كورد كۇتايى ھات.

بى بەشى عىلم و مەعارف و سەنئەتن توورانيەكان
لاكن ئوستادى زولمن، ھەر بە فيشال و ھەر بە دەم

ئەسىرى

بۇ بە دارا بىكرى پياۋى تىگە يىشتوۋى قەۋمى كورد
بۇ بىنئىرى ئەۋجەۋانانى پىگە يىشتوۋى ۋەك نىھال

خەملى

RUSSIE

Noire

Mer Caspienne

EMPIRE
OTTOMAN

PERSE

پاشه کشته و
که م بوونه وهی
دهسه لاتی عوسمانی
۱۶۹۹ - ۱۹۱۴

Koweit

Bahrein
(G-B)

Medine

La Meque

Mer Rouge

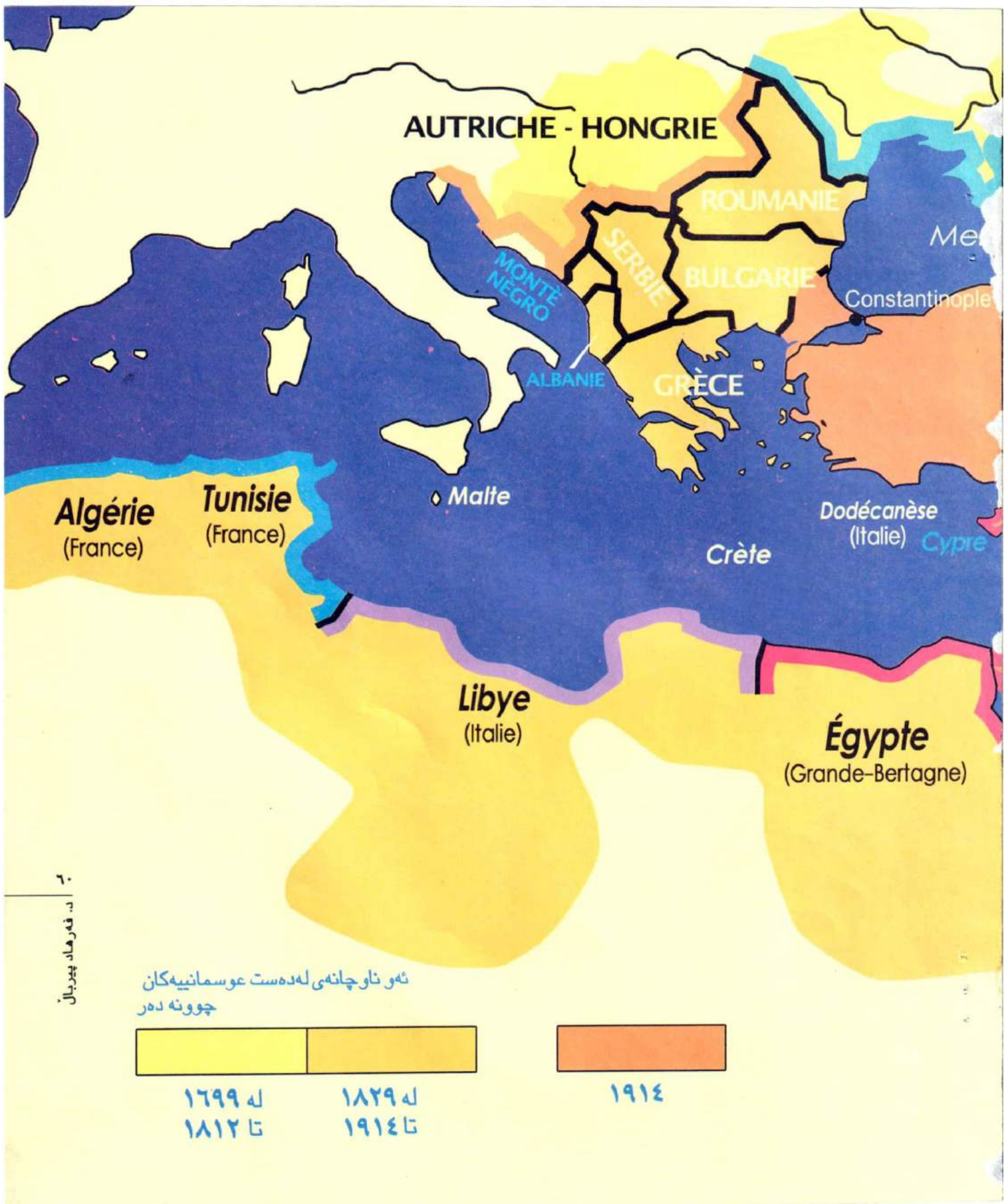
Soudan

(Anglo-Egyptian)

Yemen

Aden

(G-B)

سولتانه عوسمانیه کان (بهرواری فخرمانر موایه تیان)

- عوسمانی یهکه م ۱۲۸۱ - ۱۳۲۶
- مورخان ۱۳۲۶ - ۱۳۶۲
- مورانی یهکه م ۱۳۶۲ - ۱۳۸۹
- بایهزیدی یهکه م ۱۳۸۹ - ۱۴۰۳
- محهممندی یهکه م ۱۴۰۳ - ۱۴۲۱
- مورانی نوووم ۱۴۲۱ - ۱۴۵۱
- محهممندی نوووم ۱۴۵۱ - ۱۴۸۱
- بایهزیدی نوووم ۱۴۸۱ - ۱۵۱۲
- سهالیمی یهکه م ۱۵۱۲ - ۱۵۲۵
- سولهیمانی یهکه م ۱۵۲۵ - ۱۵۶۶
- سهالیمی نوووم ۱۵۶۶ - ۱۵۷۴
- مورانی سینه م ۱۵۷۴ - ۱۵۹۵
- محهممندی سینه م ۱۵۹۵ - ۱۶۰۳

مستفای یهکه م ۱۶۱۱ - ۱۶۱۷

نهمحمندی یهکه م ۱۶۰۳ - ۱۶۱۷

مورانی چوارم ۱۶۲۳ - ۱۶۴۰

عوسمانی نوووم ۱۶۲۲ - ۱۶۱۸

سهرچاوه کان

-Bernard Lewis: *Album Ottoman*, tr.Par D-A. Canal, Paris:1987.
 -Z.Khanzadian: *Atlas de Geographie economique de Turquie*, ed.L.de Bertlat, Paris:1924
 -Andre COLT: *Soliman Le magnifique*, Fayard, Paris:1983.
 -Bernard Lewis: *Islam et Laicite*, Ed Fayard, Paris:1988.
 -Jean Sellier: *Atlas des peuples d'orient*, ed.la Decouvert,Paris:1993.
 -Norte Historie, Revue, N.44 Numero Special:Islam,Paris:April 1998.

کتاب ماه، تاریخ و جغرافیا (۷۷-۷۸)، ویژه می سفرنامه، تهران ۱۳۸۲، سال هفتم، شماره (۱۳۸۲)

سوپاس بؤ (خه سره و پیریال) که پیش چوونه بهر چاهی نهم نهلبوومه، سهرچاوه یهکی گرنگی دیکه ی له م بهستینه خسته بهردهستم.

*ژیانی سیکسی سولتانه عوسمانیه کان / سهما نیلگون تهر دوغان / نهسته میوز 2001

Sema Nilgün ERDOĞAN: *La vie Sexuelle des Ottoman* / Ed. Donence, Istanbul:2001.

هۆ... دیار به کرا!
هاتمه لات بتبینم،
که چی له ژێوه فرینکی نه ستوری کائوونیدا هه شار درابوویت. قاچه کانت له ناو
چلپاوی سه شۆسته کانتدا، قاپووتیکت به خۆ دادابو، بوندک - تاخ - دلۆپ دلۆپ
داده بزایه سه شانه کانت. شووزه ره شه بلنده کهشت، وهک باپیره به کی ههوت
ههزار ساله، باز نه بیانه، باوهشی به رۆحی که سیره تدا گرتیوو.

هاتمه لات،

ویستم میژوی شکومهندی سهردهمی پاشا و میره به خشته کانی چاخه کانی
ناوه راست بخوینمه وه، ویستم به ریگایی نه و کاروانه مه چهک خشلای و گه ردهن
پرمرواریانهت ناشنا بیم که چه ندین سه دهیه تو به "ریگای ناوریشم" ده به سستیته وه،
که توی کردیوو به شم شیریک له نیوان سه لجویه کان و ئاق قوینلوو.

ره شترین شین

هاتمه لات،

و ویستم به و کاروانسه رایانهت ناشنا بیم که جاران "هوتیپی" گه ریده پووس و
جاسوسه نیالی و بازارگانه پورتوگالی و جوگرافیاناسه نه لمانیه کان بوون و تا کو
نیستاش له وانه به پهره مووچیکیان، نه خشه به کیان، ده مانچه به کیان یان کتینیکی
کۆنیان له لات له بیر کردیبت و له ده لاقه به کت هینشا هه مابن، نه و
کاروانسه رایانهی که جاران پیری "زنج" بوون، پیری کچه نه رهن و نه ستوری، که هه
له گابه سته وانان، نیوه بووت، خۆیان ده نێو شه رایی گۆرانی و سێوی سه ما
هه ده کیشا.

هاتمه لات،

و ویستم گۆرانییه قوون خیره، سه ما که ره، وهک رانه که رویشک برژاو، سما
قرنژه کانت بۆن به کم! نه م هه زه ی من، ده تگوت هه زی سه ر خۆشانهی ئیکینه کانه
بۆ باوه شکر دنیکی موسته حیل به که له گه تییکی هه رامدا.
ویستم هه موو نه و که یف و سه فا شه هه تیزوینانهی رابردووت و بووتی
سه ر تاپای سپیداره کانت، سه ر له نوێ له ناو بباخچهی چالا و قاوه خانه کانتدا
ببینمه وه و چیتر "نۆمینه" نه بیته تاچه خولیا و تاچه مه شوای زه و قی پیاوانه م.

ھاتمەلات،

ويستم بېينم: لە جياتى كارىتە - ئەي بەستە زمان -
عەلتريكى ئاسن لەملا و لەولاي ئۆتوبان و
ريگەكانت چىترابن، لە جياتى كەريش شەمەندەفەر
-يان ھىچ نەبىي تۆتۆمۆبىل - بەتاو ريگا پىچاوپىچە
شاخاويىيەكانتدا گوزەر بكات بەرەو داھاتوو.

ھاتمەلات،

ويستم وەك ميره كورديكى سەدەي شانزەھەم،
تەبای جارن، لە نيوان پەرەمووچى ميرزا و كىتىبى
چەلەبىيەكدا، ئاناشكەم لەسەر سەرى شىريك،
داينىشم.. تىر تىر تامى بخوور و بۆنى رەنگى رايەخ
و رانەگۆشتى سوورەو ەكراو سەرمەستم بکەن:
سولتان تەنانەت بە سەگيش رانەگرم!

ھۆبىيايەكرا!

ھاتمەلات، بىيىنم،

و كەچى لە ژىر بەفريكى ئەستوورى كانوونىدا
حەشار ئرابوويت. خەنجەريكى ژەھراوى، بەقەد
منارەي مزگەوتە گەورەكەت، چەقنىرايوو بەربرەي
پىشت، لەناو زستانىكى سپىدا، سەرتاسەر، شەلالى
خوين بوويت.

ھاتمەلات،

ويستم خەونى جوانەمەرگى ئىسحاق سكووتى و
عەلمانىيەتى عەبدو اللآ جەودەت و ناو مېدييەكانى
قەدرى جەمىل پاشا، كە لەناو پەلكە گياكانى
قەبرىستانەكەتدا سەوز بوونەتەو، بۆن بکەم.

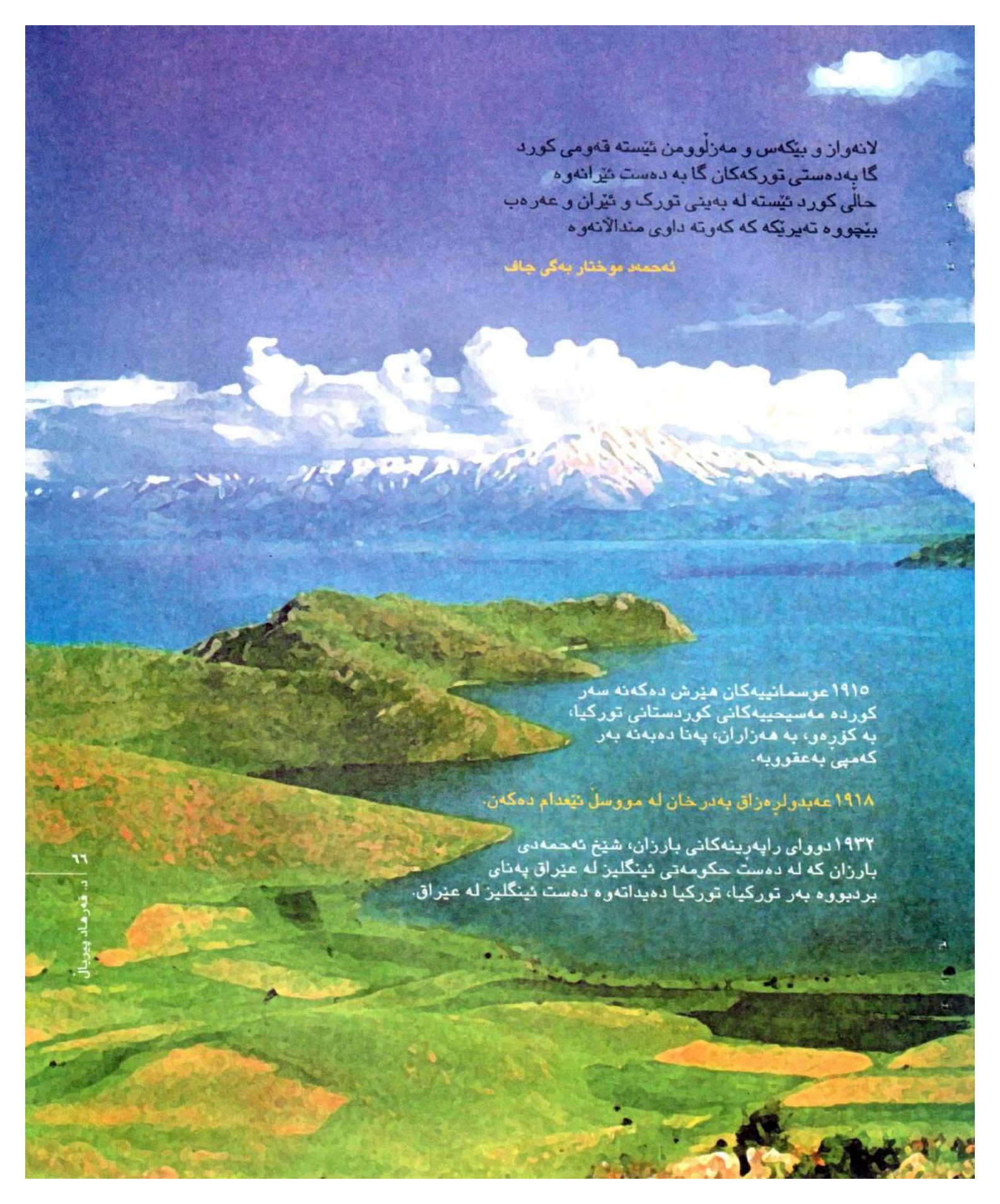
به مەعمووری که مەشهوری جیهان بوو خاکی کوردستان
هەموو وێرانە یە ئیستا لە زولم وە حشەتی تورکان
لەبەر لاشە یەنی ئادەم چ مومکین هاتوچۆکردن
لە نەعرە ی پرسیتی قاییل نیە ئینسان ئەبێ گریان
چیه ئەم زولمە ئەمەرق تورک ئەیکا لەم عیبادهی تو!
فەقیر و دەولەمەند، شاه و گەدا، شوو تا سەحەر نالان
بە کافرمان ئەزانت هەمشەهری، ئەم قەومە بێ عەقلە
هەتا کە ی حیزی سادە ی وەر نە غیرەت قەومی گەل کوردان
...

لەبەر داری مەمەد عالەم هەموو هاتوونەتە ترس و لەرز
چ فەرمان ما لەگەل قەحجە بە دینتان عەشرەتی گۆزان
کە ئینسان ئەفرەلی مەخلوقە هیچ قەرقی نیە ئەمەرق
لەگەل حیوانی ناتیق هەردوو ئەمەرق بوونە مەتکەلی گورگان
تەماشای ئەهلی لادی کەن هەمویان بوونە سلقی رووت
لە دەس یەغماگەری ژاندرە و مەئمووری بێ ئیمان
بە زیندوو نیکتیفا ئەکرا تەعەروز کرایە شەخس و پیر
نە شیخی نۆبێ مەحفوظ مان نە قەبری حاکمی بابان
...

هەموو جەستەم برینداری قولنگی جەیشی تورکانە
سروشکی زار زاریمە بە بیلا شیوی سەر قەبران
لەتاو کوردایەتی غیرەت ئەماوە هەموومان قەحجەین
لە خیتەمی جەزیرە تاکو ئەچیتە شاخی هورامان
کە شیخ عەبدولسەلامیان کوشت ئەگەر بێدەنگ نەبوینایە
چ تورکی حەبی بوو دەس دا لە تەجلی سەیبیدی عەدنان
ئەگەر ئەم حیزیە تا سەر دەوام کا وای لە حالی کورد
ئەنالیتین لە ئیشی زیللە و شەق، خائیب و خەسران
...

دە هەلسن تاکو ئیغەش دەولەتیکی کوردی تەشکیل کەین
و هەکو قەومی یەهوود و سرب و بولگار، ئەرمەن و یۆتان
فەلەستین و یەمەن، قەتەعی حیجاز و گورجی ئەرمەن
هەموو بوونە قرال و ئیمپراتۆر، حاکم و سولتان

فایەقی تاپۆ

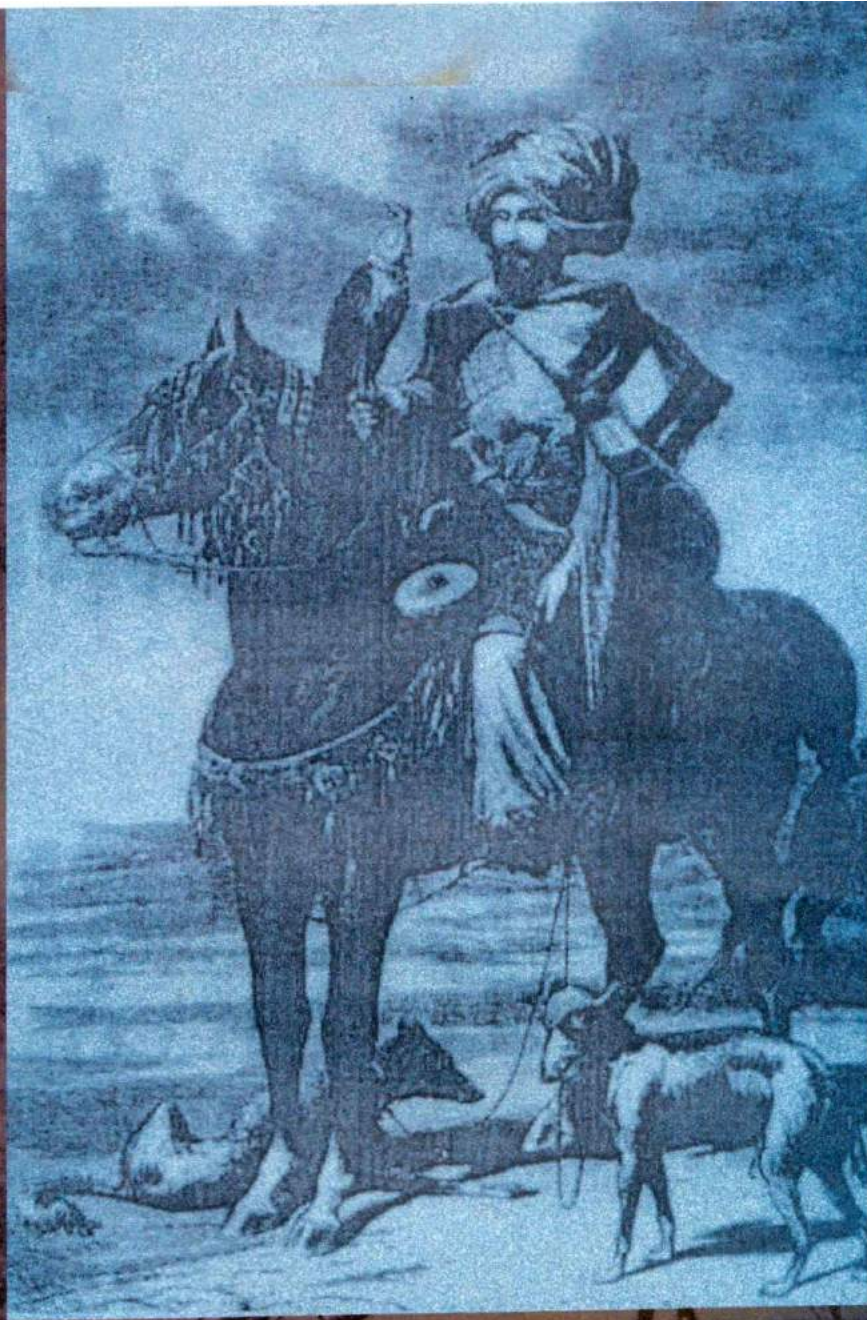
لانهواز و بیکهس و مهزلوومن ئیسته قهومی کورد
گا په دهستی تورکهکان گا به دهست ئیرانهوه
حالی کورد ئیسته له بهینی تورک و ئیران و عه ره ب
بیچووه تهیریکه که کهوته داوی مندالانهوه

ئهحممه موختار بهگی جاف

۱۹۱۵ عوسمانییهکان هئرش دهگه نه سهر
کورده مهسیحیهکانی کوردستانی تورکیا،
به کۆره، به ههزاران، پهتا ده به نه بهر
که مپی به عقوبه.

۱۹۱۸ عه بدولره زاق به درخان له مووسل ئیعدام دهگه ن.

۱۹۳۲ دوای راپه رینهکانی بارزان، شیخ ئهحممه دی
بارزان که له دهست حکومهتی ئینگلیز له عیراق پهتای
بردیووه بهر تورکیا، تورکیا دهیداتهوه دهست ئینگلیز له عیراق.

میریکی باکووری کورستان
سەدەوی نۆز دەهەم

پادشاهیکم ههیه گەر من بکاته دەرگهوان
حاجیب و خەدامی من ئەسکەندەر و دارا دەبی

حاجی قاری کۆبی

بۇ مۇسا عەنتەر

من توانيم له تورکيا بنووسم: دار
من توانيم له تورکيا بنووسم: دارا
من توانيم له تورکيا بنووسم: دوو
من توانيم له تورکيا بنووسم: دارا دوو داری دی
من توانيم له تورکيا بنووسم: گۆرانی
من توانيم له تورکيا بنووسم: ئازادی
من توانيم له تورکيا بنووسم: کوردستان!

ئەم کارىكاتۇرە لە
رۆژنامە يەكی فەرەنسى
وەرگىراوہ

لە جەنگى سالى ۱۰۷۱هـ
شارى مەلازگەرد،
بەگزادە يەكی كورد بە ديل
دەگىرئيت و دەنيردريته
ئەستەمبول و دواى ۵ سال
زيندانى، چاوەكانى
هەلدەكۆلن...
ئەم زولمەي ئەستەمبول لە
هەمبەر كورد لە
شيعرئىكى شاعىرى سوئدى
(گوننار ئەكەلوف) لە
ديوانە شيعرەكەي دا لە سالى
۱۹۶۵ بە جوانيى
باس كراوہ.

باکووری
کوردستان
له پاش رووخانی
ئیمپراتوریهتی
عوسمانی و
دامه زرائی
کۆماری تورکیا،
ههتا ئه مرقۆ...

بۇ دوكتور كەمال مەزھەر

عەبدال خانى بەتلىسى
تۈرك مالىيان كاۋل كورد و ميرنشينيەكەشيان نوغرو كورد.

شيخ مەحمود، ئينگليزەكان نووريان خستەوہ بۇ ميندستان.
شيخ سەئيدى پيران، تۈركەكان لە سیدارەيان دا.
عەبدولرحمان پاشاي بابان، ديسان تۈرك شار بەدەريان كورد.
سمكوئاغاي شكاك، لەسەر خوانى ئيوارة ژەھر خواردوويان كورد.

قازى محەممەد
بە ھەمان شيوہ رەزاشاي ئيران بە پەتيكەوہ ھەليواسى.
شيخ عەبدولسەلام بارزانى ديسان
تۈرك بوون دايانە بەر ريزەي گوللە.

د. كەمال مەزھەر لەناو كتيبخانەكەي خويدا
لە ژيژ روشنايي مؤميكدا بير دەكاتەوہ:
سەرى لەم كوردە بسى ھيژ و ساويلكەيە سوور ماوہ!

میریکی کوردی بهتلیس (کاری رۆژه لاتتاسیکی ئەمانی)
سەدەدی نۆزدەهەم

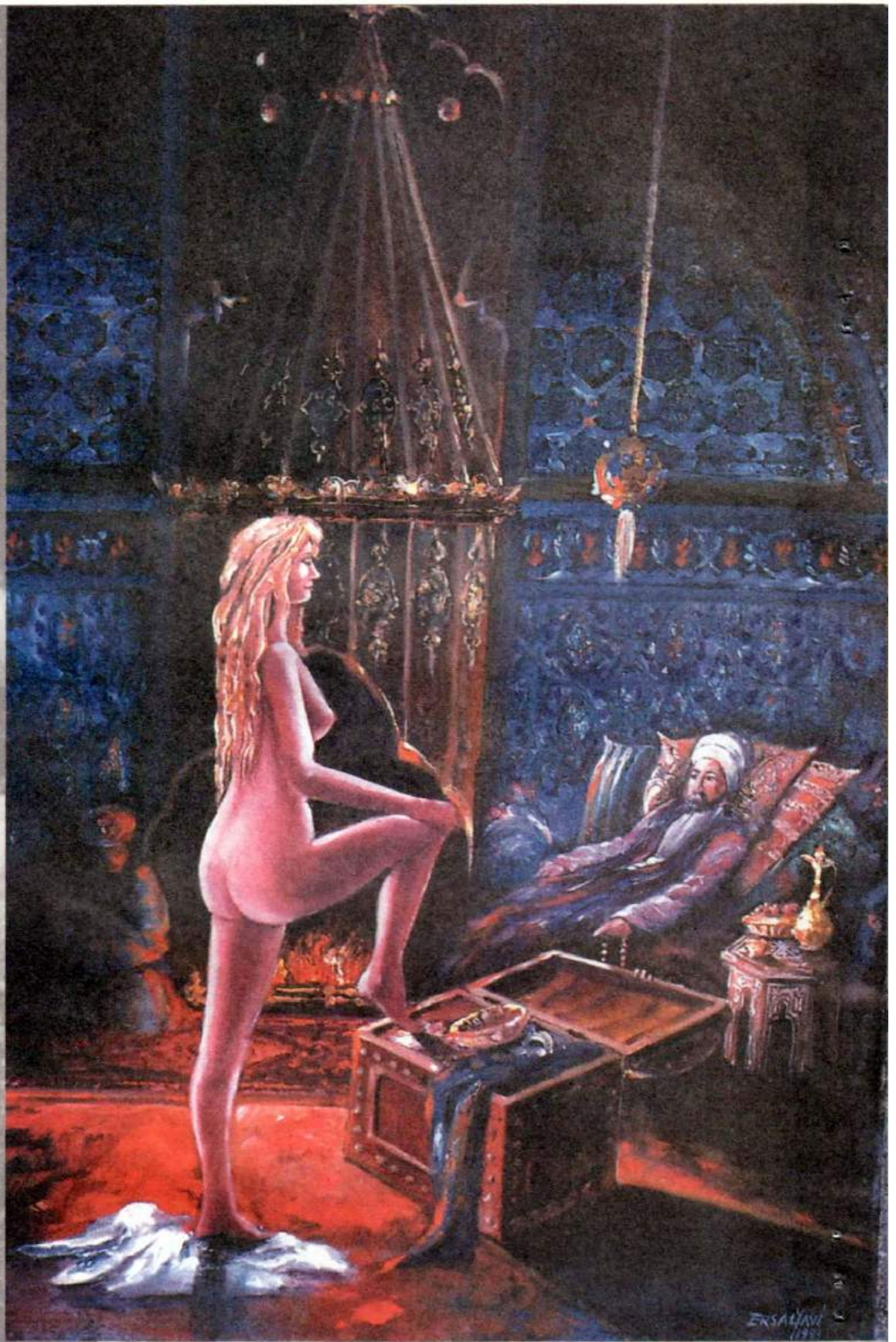

میژوونووسان دهلین:

سولتان سهلیمی دووهم، رۆزیک بریار دهدا، چهند ژنکی تازه
 پیویسته بین له حمامهکهی بیشون! چهند جاریه و ژنی تازه
 دین سهری دهشون و لهگهلی راده بویرن. له کوتاییدا سولتان
 سهلیم ههر له تاو حمامهکه و له تاو باوهشی ژنه کاندایلی
 لهخۆده بیتهوه و کۆچی دوایی دهکات.

میژوونوسان باسی
نه وه ده کهن که
سولتان مورادی سیپهم
زیاتر له (۱۳۰) مندالی
له (جاریه) و که تیزه کانی
تاو خه ره مسه راکهی
هه بووه!

Eral Yavi. Coll. privée.

جاریه و کهنیزهک و ژنه خزمه تکاره کانی دیکه ی ناو حه ره مسه رای سولتان، که ژماره یان له ۳۰۰ تپه ری ده کرد، بویان نه بوو به هیچ شیوه یهک له سولتان زیاتر په یوه ندی سیکسی به هیچ پیاویکی دیکه وه بگهن! بویه نه م ژنانه ی ناو حه ره مسه را همیشه به دزیه وه په یوه ندی سیکسیان له گه ل عه بد و قوله شه کان ده به ست، یان له گه ل پیاوه خزمه تکار و قاوه چیه کانی ناو حه ره م... یانیش ژن له گه ل ژن له ناو یه کتر، خۆبه خو، یه کتر یان ره حه ت ده کرد. خه ساندنی پیاوی خزمه تکاری ناو حه ره مسه را بویه ببووه عاده تیک له لایه ن سولتانه کانه وه: بق نه وه ی په یوه ندی له گه ل ژنه کانی ناو حه ره مسه را دروست نه کهن!

۱۸۹۸ سولتانی عوسمانی هیره شه له میقداد مه دجهت به درخان دهکا: نه گهر رۆژنامه کوردیه کهت داته خهیت مال و مندال و مولک و مالت هه مووی ده خهینه ژیر دهستی خۆمان.

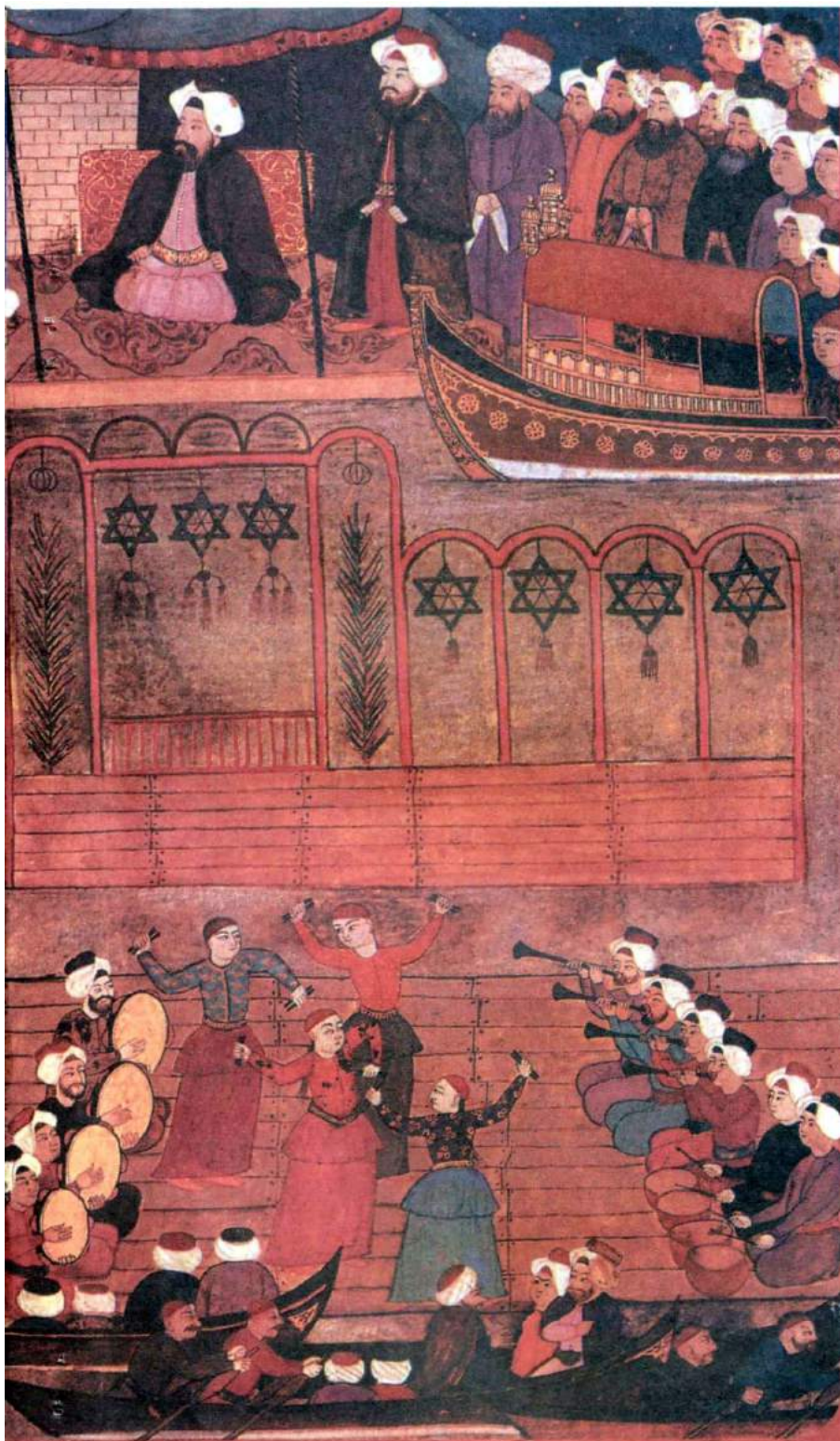
۳۰ کاتوونی دووه می 1930 شیخ شه سعیدی نه وهی شیخ هیدایه تولایی نه قشبه تدی، له هه ولیر شه ویک سوپای تورک دینه سه ر مالیان و رهوانه ی زیندانی ئیزمیر ده کری و پاشان له سیداره ی ده ده ن.

1925 سه ره لدانی رابه رینه کانی شیخ سه عیدی پیران، که له کوتابی سالدا به دیل ده یگرن و له سیداره ی ده ده ن.

سالی 1853 (نه لفرید ژاکوب) سه ری له کوردستان داوه و یاداشته کانی خۆی له کتیبیکدا به ناویشانی (Voyages en Asie en Afrique) له سالی ۱۸۵۳ له پاریس چاپ کردوه. ده لی: شه مه یه زیدیانه رقی دنیایان له دینی محهممه ده. تورکه کان چه ند هه ولیان داوه له گه لیان دا که بیانگه نه موسلمان و بیانخه نه ژیر رکیفی خۆیانته وه، نه یانتوانی. شه مه ش له ئاکامدا شه روشۆرکی خۆیناوی به دوا دا هات، چونکه یه زیدیه کان، که خه لکیکی چه نگاوه ر و گۆ چه رن، هه میشه توانای ته وه یان هه یه دوژمنه کانی خۆیانته فروتوتا بکه ن، راوه دوویان بئین و شپرزهیان بکه ن. (ل ۱۹۲)

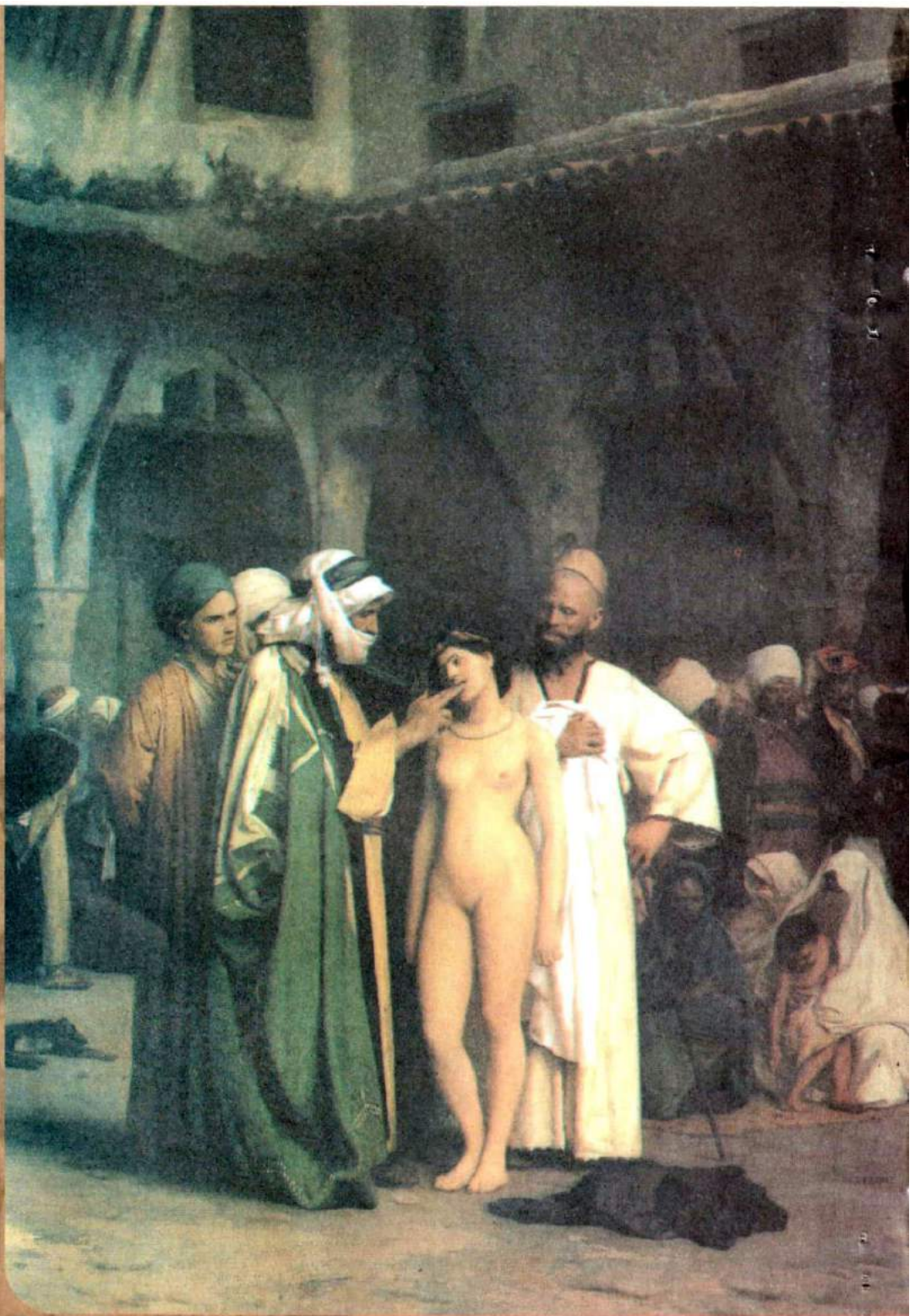
هنری بینه ر به م شیوه یه باسی شه فسره تورکه کانی چۆله میزگ ده کات: شه فسره کان یۆ وه رگرتنی به خشیشی خۆیان هاتوون. به خشیشیکی باشیان ده ده می. شه مانه هه رگیز به وه رانه هاتوون ره فتاری وا پیاوانه یان له گه ل بکرت. چونکه شه تورکانه ی که به سه قه ر له گه لت دین، چه ندی بیری لئ بکه یته وه قرچۆک و پورله کین؛ جگه له قامچی هه یج به خشیشیک ناده نه شه شه یانه بپچارانه.

له ژماره 24 ی ژیا نه وه دا رواندزییه ک له مورسله وه له وتاری کورد و تورک دا نووسیویه تی: خه ربی عمومی کوردستانی جنووی له ژیر په نجه ی شه ساره تی شه زالمه تورکانه هینایه ده ره وه، خسته ی ژیر ئیداره ی حکومه تی موعه زه مه ی بریتانیا وه ..."

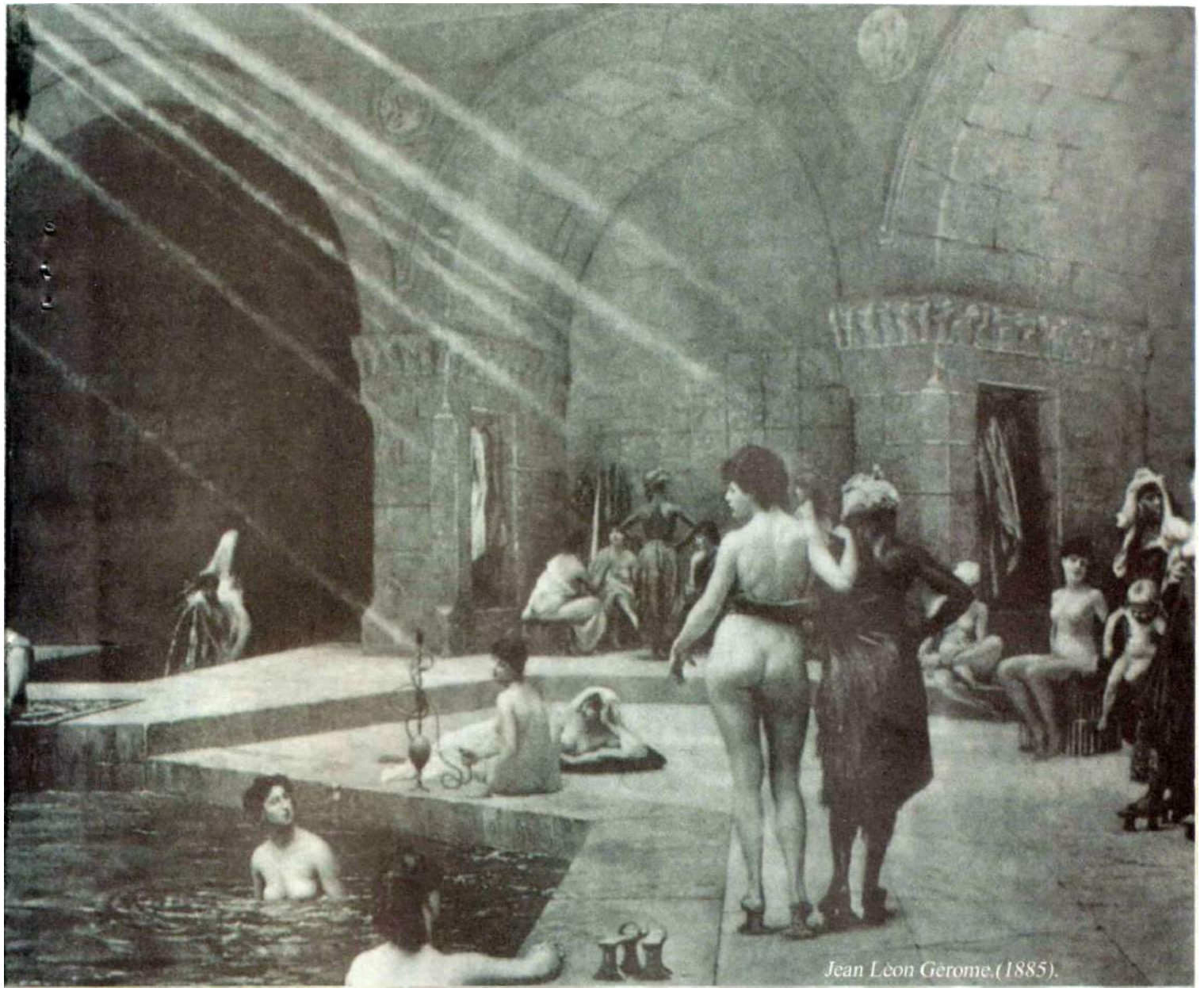

یهکه م جهره مسهرا له ۱۳۶۵
سولتان مورادی یهکه م له
(نه درنه) دروستی کرد که
نه وکات پایتهخت بوو.
دوره میش
سولتان محهمه دی دوره م له
1453 له (توپ قایی)
دروستی کرد که
زور فراوانتر بوو.

له سهرده می
سولتان مورادی
ستیهدا
(۱۵۹۵ - ۱۵۴۶)
کرین و فروشته وهی
کؤیله، به تایبه تی
بازرگانی کردن به
ژن گه یشتبوه
لوتگی
گه شه سندنه
خوی.

Jean Léon Gérôme

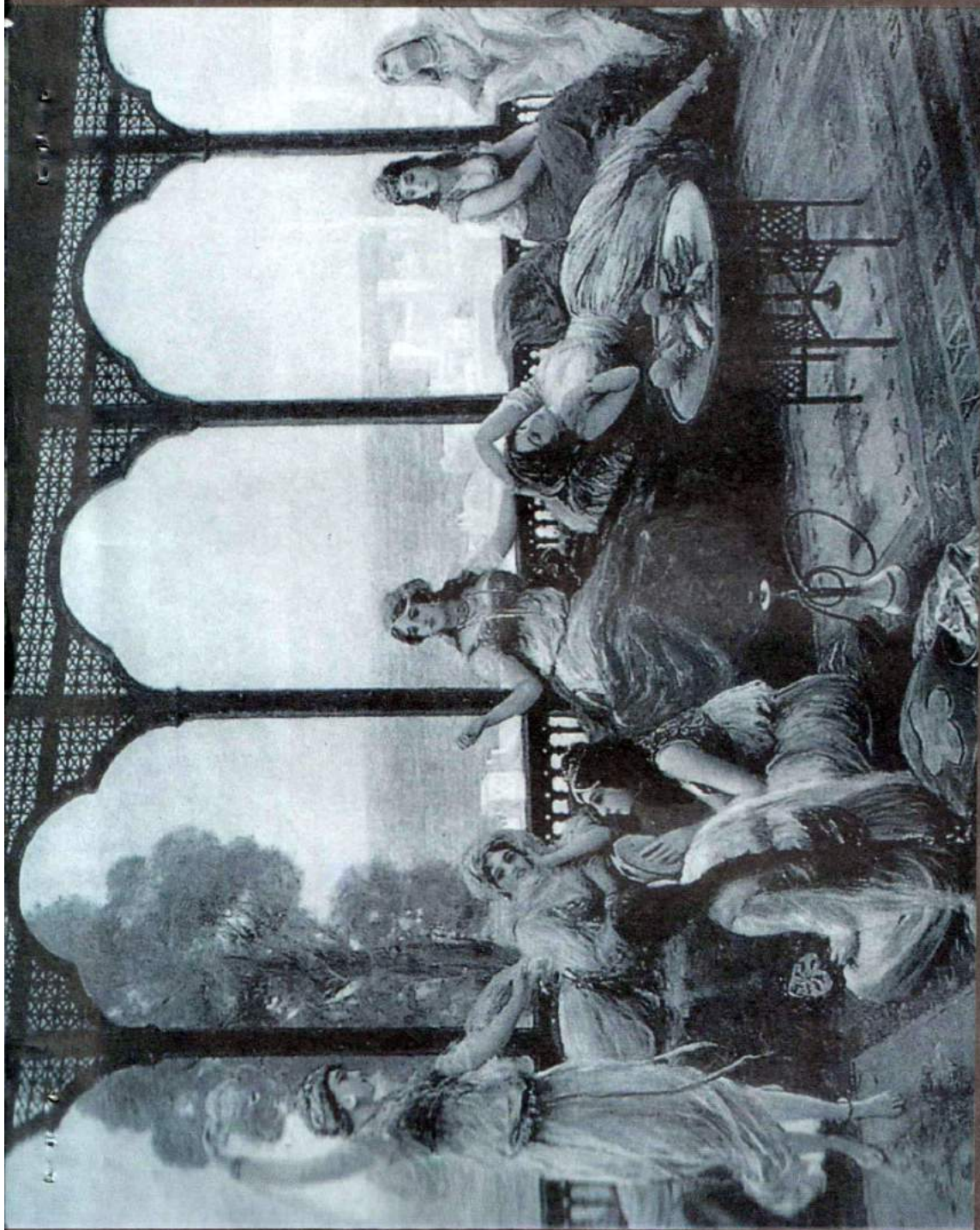
Jean Léon Gérôme, (1885).

زۆریه‌ی ئەو ئافەرەتانه‌ی له حەرەمسەرای سولتان دا بۆ چیژبه‌خشین
 له‌بەر دەستدا بوون، ئەو ئافەرەتانه‌ی بوون که له جهنگ و ئەتقاله‌کاندا
 به‌دیل گیرابوون، دەسکه‌وتی سەرکه‌وتنی شەرەکان بوون، یانیش به
 دیاری بۆ سولتانەکان نێردرا بوون. جوانترین دیارییه‌ک ئەگەر وەزیر و
 پاشایه‌ک یان والیه‌ک بۆ سولتانی تاردبا بریتی بوو له "عه‌بدیکی جوان"!

Thomas Allom(1854)

سولتان عوسمانی سییهم به‌وه ناوداره که رقی له ژنان بوو، دوژمنی
 ژنان بوو. هر که گه‌یشته ده‌سه‌لات بریاری دا که هر هه‌موو جاریه و
 که‌نیزه و سه‌ما‌که‌ر و گۆران‌بییژ و مؤسیقاژنه ژنه‌کان ..
 سه‌ریان پهل بدن یانیش له حه‌ره‌مه‌سه‌را ده‌ر‌بکریته ده‌ره‌وه! سولتان
 عوسمانی سییهم ټه‌و رۆژانه‌ی ده‌چووه ده‌ره‌وه، نه‌ده‌بوايه ژن بیته
 ده‌ره‌وه! تا‌قه سولتانیک بوو که ته‌نیا دوو ژنی هه‌بوو!

ژماره‌ی نهم نافره‌تانه‌ی که له حهره‌مسه‌رای سولتان با کاریان کردووه، هدرگیز له ۳۰۰ جاریه و که‌بیزه‌ک که‌متر نه‌بووه. له سه‌ده‌ی نۆزده‌مه‌مدا به‌کۆپله و خزمه‌تکاره‌کانه‌وه. ژماره‌یان گه‌بیش‌تۆته (۹۰۰) نافره‌ت له‌ناو به‌ک حهره‌مسه‌رای دا، که‌ زۆر جاریش پئی گوتراوه (دارالساعده).

Editeur Max Fruchtmann

Beautés orientales. 1876 Souvenir de

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a dedication or address.

Photogr. Sébah & Joaillier.

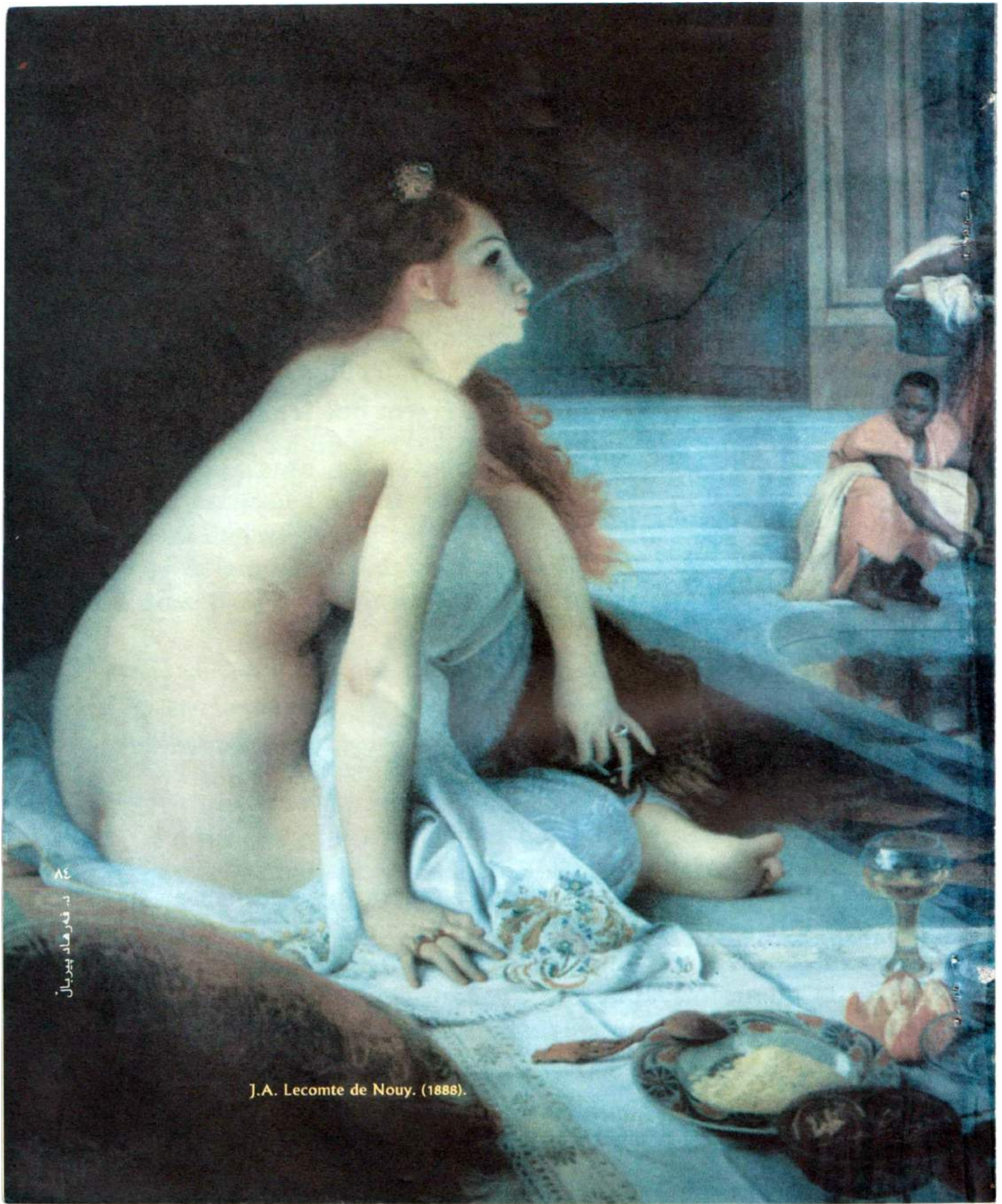
سولتان و وهزیره عوسمانیه کان
 له بهر رابوازدنیان له گهل
 که نیزهک و جاریه و ژنی ناو
 حهره مسهراکانی
 خویان هینده نه ده پیرژانه سهر
 ژنهکانی خویان. له نه جامی نه مه
 دهیان جه کایه تی ریسوایی
 له ناویاندا پهیدا ده بوو.

له مانه:

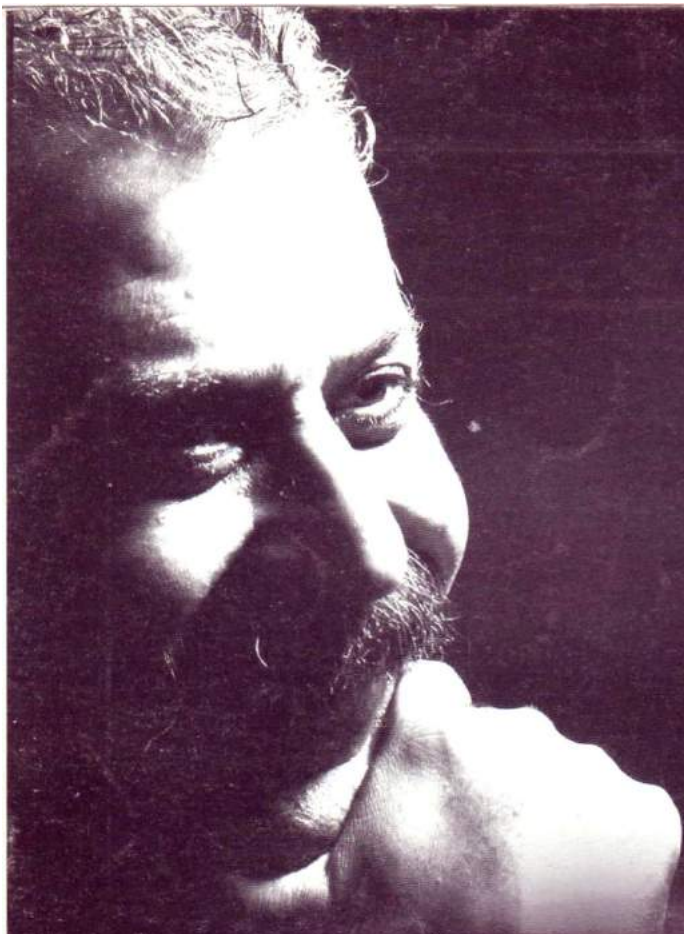
سالی ۱۸۱۰ ژنی عوسمان پاشای
 وهزیر، عه لاقه یه کی سیکسی له گهل
 ژنیک پهیدا ده کا که (چهنگی) واته
 موسیقاژهن بووه له ناو حهره می
 (باپی عالی). خه بهر ده گاته
 سولتان محهمه دی دوو هم،
 وهزیره که ی نه فی ده کاته جهزیره ی
 (لیمنی) ژنه که شی له بورس ده کاته
 خزمه تکاری حهره مسه رای خوی،
 ژنه دوسته که شی (چهنگیه که)
 شه ویک به خنکاو ی له شه قامیکدا
 ده دوزنه وه.

سولتان ئىبراهيمى دووهم كه نازناوى "شيت" بوو(دهلى سولتان)
 زور حەزى لە ژنى قەلەو بوو. رۆژىك داواى كرديوو:
 "قەلەوترىن ژنى ئەستەمبۆلم بۆ بهينن...!".
 ژنىكى ئەرمەنيان بۆ برد كه ۱۳۰ كىلو بوو. دوواى ئەم رووداوه
 لەناو حەرەم ژەهرخواردوويان كرد و دەسلەتايان لى سەندەوه.

- ۱- مائناوا ئەى ولاتەكەم / شانقۇنامە / بلاوكر اوهى يەكيتىيى ئوسەرلنى كوردستان - شاخ: ۱۹۸۴.
- ۲- بەيىانى باش ئەى غەربىيى / شانقۇنامە / بىكەى يەكگرتن / كۆپنھاگن: ۱۹۸۸
- ۳- Exil / شىعر / بلاوكر اوهى ئەستىتووى كورد لە پارىس: ۱۹۹۲
- ۴- ژمارەكانى گۇقارى كوردستان / ئەستەمبۆل: ۱۹۱۹ / دەنگى گولان، ھولتير: ۱۹۹۸.
- ۵- رۇۋنامەگەرى كوردى بە زمانى قەرەنسى / سەنتەرى براىەتى، ھولتير: ۱۹۹۸ / چاپى دووہم: دەنگى خەندان، سلیمانى: ۲۰۰۶
- ۶- سەرچاوەكانى كوردناسى / بىكەى گەلاوئىز / سلیمانى: ۱۹۹۸.
- ۷- زىرى ناو زىل / تۆزىنەوہى كوردلۇقى / دەنگى سەردەم / سلیمانى: ۱۹۹۹.
- ۸- ئىنجىل لە مېژووى ئەدەبىياتى كوردیدا / دەھۆك: ۱۹۹۹ / چاپى دووہم بە كرمانجى ژوروو.
- ۹- وئىنەى كورد لە ئەرشىفى كوردناسەكاندا / بىكەى وئران / ھولتير: ۱۹۹۹.
- ۱۰- جوايەز / شىعر / بە ھاوبەشى شاعىرلنى بىكەى ھولتير / دەنگى ئاراس: ۱۹۹۹.
- ۱۱- سىياسەتییەكانى ناو رەش / شىعر / بىكەى وئران / ھولتير: ۱۹۹۹.
- ۱۲- دراسات فى تاريخ الكورد / ترجمه: ترزە جاف / رایگە كاوا / بیروت: ۱۹۹۹.
- ۱۳- مەلا مەحموودى بايەزىدى / دەنگى ئاراس / ھولتير: ۲۰۰۰.
- ۱۴- رۇۋنامەى كوردستان (۱۸۹۸) / بە ھاوبەشى / بىكەى گەلاوئىز / سلیمانى: ۲۰۰۰
- ۱۵- پەتاتە خۇرەكان / كۆمەلە چىرۆك / بلاوكر اوهى مالى شەرەفخانى بەتلىسى / ھولتير: ۲۰۰۰ / چاپى دووہم: بىكەى گۇقارى ھاقيبوون / بەرلین: ۲۰۰۲.
- ۱۶- مېژووى شانقۇ لە ئەدەبىياتى كوردیدا / دەنگى ئاراس / ھولتير: ۲۰۰۱
- ۱۷- موزام تەحسین و شتى تریش / نوقلىت / بىكەى گەلاوئىز / سلیمانى: ۲۰۰۱
- ۱۸- ژنەرال شەرىف پاشا / تۆزىنەوہى مېژووى / دەنگى سەردەم: ۲۰۰۱
- ۱۹- جۇلستان / ۱۰ ھەرگىزى كۆمەلە چىرۆكى پەتاتە خۇرەكان بۇ رېنووسى لاتىنى / كرمانجى ژوروو، دەنگى ئاقىستا / ئەستەمبۆل: ۲۰۰۲
- ۲۰- جوايەز (بەرھەمى ھاوبەشى شىعرى) / دەنگى ئاراس / ھولتير: ۲۰۰۱
- ۲۱- عەبدولرەھىم رەھمى ھەكارى / تۆزىنەوہ / دەنگى سپىرئىز / دەھۆك: ۲۰۰۲
- ۲۲- مېژووى ۱۰ ھەرگىزى لە ئەدەبىياتى كوردیدا لە كۆنەوہ تا ۱۹۳۲ / بلاوكر اوهى كانى گۇقارى ئاسوى پەررەدەى / ھولتير: ۲۰۰۲
- ۲۳- سانتياگو دى كۆمبۇستىللا / رۇمان / دەنگى ئاراس / ھولتير: ۲۰۰۲
- ۲۴- پىاويكى شەپقەرەشى پالتۇرەشى پىلاو شىن / رۇمان / دەنگى ئاراس: ۲۰۰۳
- ۲۵- مندالبان / رۇمان / بلاوكر اوهى مالى شەرەفخانى بەتلىسى / ھولتير: ۲۰۰۳
- ۲۶- جەشەشە كىشەكان / شانقۇنامە / بلاوكر اوهى ۱۰ ھەزارەتى رۇشنىرى / ھولتير: ۲۰۰۳
- ۲۷- باوك / شانقۇنامە / نووسىنى تۆگۆست سترىندبىرگ / ۱۰ لە قەرەنسىيەوہ / دەنگى ئاراس: ۲۰۰۴
- ۲۸- باخچەيەك شىعرى قەرەنسى / لە قەرەنسىيەوہ / دەنگى سەردەم / سلیمانى: ۲۰۰۴

کتیبه چاپکراو هکانی دیکه‌ی نووسهر

فوتو: حامید محهمه‌دیان

- ۲۹- ریبازه ئەدمیه‌کان/ دەزگای ئاراس، هەولێر: ۲۰۰۴/ چاپی دووهم، دەزگای وەرگێران/ هەولێر: ۲۰۰۶
- ۳۰- چەند نامەیه‌کی فەرەنسی/ سەنتەری روناکبیری هەتاو/ چاپی یەکەم، هەولێر: ۲۰۰۵/ چاپی دووهم: سێتەمبەری ۲۰۰۵.
- ۳۱- وێنە‌ی کورد لە ئەرشیفی کوردناسە ئەورووبییه‌کاندا/ وەزارەتی رۆشنبیری، هەولێر: ۲۰۰۵
- ۳۲- رەئیس رەمەزانه‌کان/ چیرۆک/ دەزگای هانا، هەولێر: ۲۰۰۶
- ۳۳- زەگ و ریشەکانی شیعری نوێی کوردی/ تۆژینه‌وه/ دەزگای هانا، هەولێر: ۲۰۰۶
- ۳۴- زمان‌ی هەیزەران/ چاپخانه‌ی رهنج/ سلیمانی: ۲۰۰۶
- ۳۵- پینچ کتیب و نیو/ شیعەر/ دەزگای رۆژه‌لەت، سلیمانی: ۲۰۰۶
- ۳۶- بۆ رۆدانی کورم/ شیعەر/ چاپخانه‌ی پاک، هەولێر: ۲۰۰۶
- ۳۷- کورد لە دیدی رۆژه‌لاتناسه‌کانه‌وه/ دەزگای ئاراس، هەولێر: ۲۰۰۶
- ۳۸- میژووی هونەری شیوه‌کاری لە کوردستاندا/ دەزگای میترگ، هەولێر: ۲۰۰۶

LES SULTANS OTTOMANS

PAR
DR. FERHAD PIRBAL

RANJ ED.
SILEMANI/2007